

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

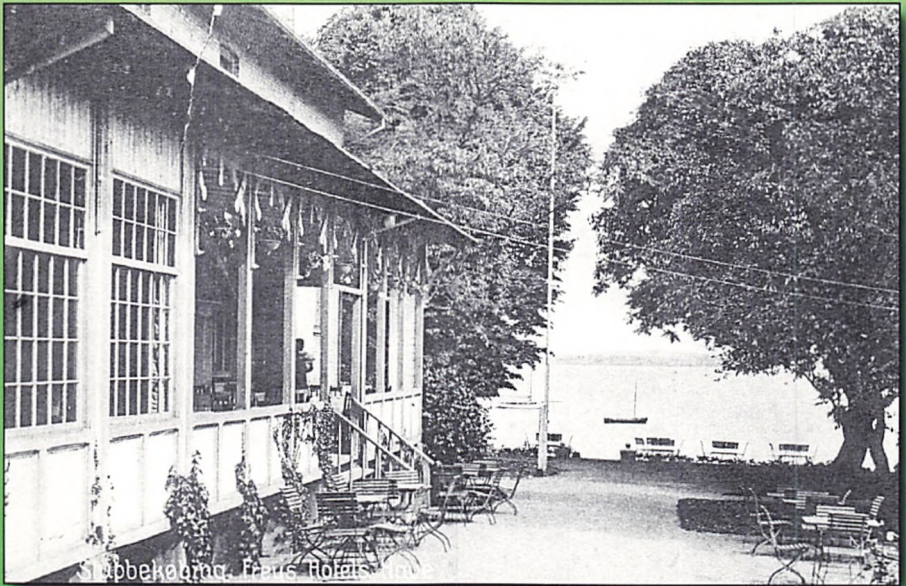
Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

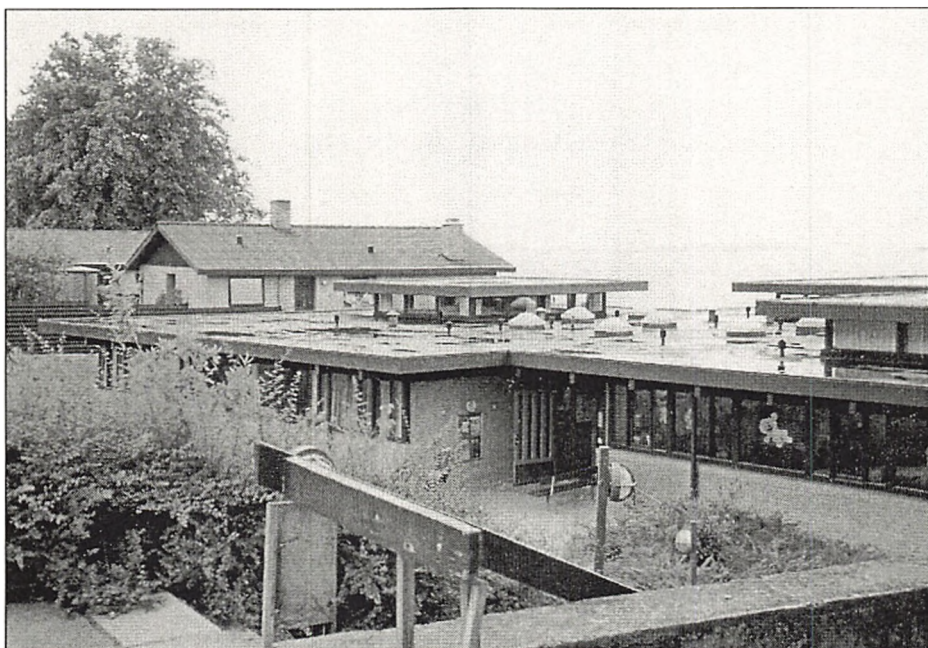
ÅRSSKRIFT 2003

LOKALHISTORISK ARKIV
STUBBEKØBING

ÅRSSKRIFT

2003

**LOKALHISTORISK ARKIV
STUBBEKØBING**

Lokalhistorisk Arkivs Årsskrift 2003

Udgivet af
Lokalhistorisk Forening for
Stubbekøbing Kommune

Redaktion:
Foreningens bestyrelse

Opsætning & lay-out:
Arkivlederen

Tryk og grafisk færdiggørelse:

Toptryk Grafisk, Falster afd. 5485 2094
falster@toptryk.dk

ISSN 0109 - 2162

Indholdsfortegnelse

Forsiden, tekst.....	side 4
Lokalhistorisk Arkiv i 25 år	
Jørgen Beyer Clausen	side 5
9. april 1945 på Værløse flyveplads	
Niels Ebbe Kærlyt.....	side 14
Da mindestenen kom til Aastrup	
Knud Ambus.....	side 19
Erindringer fra en efterkrigstid i	
Horbelev præstegård. 1948-1961	
Niels Carl Lilleør.....	side 22
Syskole/Børnehjem/Plejhjem/ Rekonvalescenthjem, Grønsundsvej 279, Karleby	
Svend O. Pedersen.....	side 37
Mormonerne i Danmark og i Salt Lake City	
Vibeke Ravn-Mortensen.....	side 47
Bornholmsturen 5. og 6. maj 2003	
Knud Ambus.....	side 56
Fotograferne i Stubbekøbing	
Karin Suhr Rasmussen.....	side 61
Årsberetning fra Lokalhistorisk Forening.....	side 74
Fra Arkivet.....	side 76

Tekst til forside og side 1.

I forbindelse med Lokalhistorisk Arkivs 25 års jubilæum havde vi en udstilling med billeder fra forskellige steder i kommunen. Udstillingen var lavet over temaet før og nu med ældre billeder – mange postkort – fra vores billedsamling og de samme motiver fotograferet i år.

Billedet på forsiden af årsskriftet viser Freys Hotels have med verandaen til venstre og udsigt til Bogø. I 1972 blev hotellet revet ned og den nye sparekassebygning bygget. Bygningen huser i dag Netto.

I 1977 byggede Stubbekøbing kommune det nye bibliotek i den tidligere hotelhave. På billedet på side 1 ses biblioteket set fra parkeringspladsen med udsigt over Grønsund.

Lokalhistorisk Arkiv i 25 år

Jørgen Beyer Clausen

Stubbekøbing Lokalhistoriske Arkivs vedtægter blev godkendt af Byrådet den 28. September 1978. Vi har på Arkivet valgt at bruge denne dato som Arkivets fødselsdag og har derfor 25 års jubilæum i år.

Jørgen Clausen har fulgt arbejdet i Arkivet i næsten alle årene og har her beskrevet udviklingen i arbejdet.

Lokalhistorisk Arkivs første år.

Da Stubbekøbing Bibliotek mandag den 21. november 1977 kunne byde lånerne velkommen i de nye, flotte lokaler på Dosseringen 3, lå det allerede i kortene, at et kommende lokalhistorisk arkiv skulle placeres på biblioteket.

I forbindelse med bibliotekets åbning havde kulturudvalget i samarbejde med biblioteket arrangeret en kulturuge, og et af arrangementerne var en lokalhistorisk udstilling med titlen: Ting vi gemmer på.

Kulturhistorikeren Marianne Zenius, som på daværende tidspunkt boede i Moseby, havde lånt omkring 500 effekter fra private hjem på Østfalster, som hver på deres måde viste egnens historie – så som egnsdragter, husflids- og landbrugsredskaber, stenalderredskaber og en fattig piges livshistorie.

Ved åbningen af udstillingen udtrykte såvel Marianne Zenius som kulturudvalgsformand Niels Koch ønske om, at der snarest muligt blev etableret et lokalhistorisk arkiv i Stubbekøbing Kommune – og at det gerne skulle have til huse på det nye bibliotek.

Marianne Zenius indbød derfor alle, som var interesseret i at være med i arbejdet omkring et lokalhistorisk arkiv, til et møde på Stubbekøbing Bibliotek torsdag den 26. januar 1978. Det var Marianne Zenius' grundtanke, at arbejdsgruppen ikke kun skulle tage imod de ting, som blev afleveret på arkivet, men også gennem diverse kampagner skulle deltage aktivt i indsamlingen af historisk materiale om livet i Stubbekøbing Kommune gennem tiderne.

Arbejdet skulle ledes af Marianne Zenius og bibliotekets leder Keld Lund; men ellers skulle indsatsen baseres på frivillig og ulønnet arbejdskraft, som gerne skulle have repræsentanter fra hele kommunen.

12-15 mennesker mødte op til mødet, og man blev enige om, at der på næste møde skulle fremlægges forslag til vedtægter for arkivet, hvorefter opgaverne for arbejdet skulle formuleres.

Avisernes skrivelser om planerne vedrørende oprettelse af et lokalhistorisk arkiv havde en enorm PR-værdi, og før arkivet var blevet en realitet, begyndte borgerne at aflevere lokalhistoriske materialer på biblioteket. Der var således ingen tvivl om, at der var et stort behov for at oprette et arkiv, hvilket naturligvis var et incitament for at få en arbejdsgruppe til at fungere hurtigst muligt.

Lokalhistorisk Arkiv fik således fra starten af 1978 et mindre lokale (i dag arkivets magasinrum) stillet til rådighed på Stubbekøbing Bibliotek, og i løbet af nogle måneder blev vedtægterne udformet og endeligt godkendt af Stubbekøbing byråd den 28. september 1978.

Vedtægterne (i uddrag).

- Arkivet skal dække hele Stubbekøbing Kommune, og det er startet efter indvielsen af biblioteket og på initiativ af Stubbekøbing byråd.
- Byrådets kulturudvalg udpeger, efter indstilling af

arbejdsudvalget, en leder og kan ansætte fornøden kontorhjælp til udførelse af det daglige arbejde.

- Lederen er overfor kulturudvalget ansvarlig for arkivets drift, og arkivets leder er i samarbejde med bibliotekets leder ansvarlig for det daglige arbejde med registrering og udlån af arkivalier m.m.
- Arbejdsgruppen udarbejder budgetforslag.
- Omkring arkivet nedsættes en arbejdsgruppe, der sammen med arkivets leder sørger for indsamling og formidling. Arbejdsgruppen består af interesserede borgere i kommunen, og gruppen er selvsupplerende.
- Arkivet er en del af kommunens bibliotek, og udgifter vedrørende arkivets drift opføres særskilt på bibliotekets budget og regnskab.
- Gruppen og lederen har til opgave at skabe kontakt til befolkningen med henblik på indsamling af arkivalier m.m. og disses benyttelse. De gennemgår og sorterer det indkomne materiale, vejleder med henblik på registrering og bearbejder stoffet med henblik på udstillinger, emnepublikationer og anden form for formidling.
- Arkivet skal være medlem af Sammenslutningen af lokalhistoriske Arkiver.
- Årsmøde afholdes årligt i april måned. Hertil indbydes pressen og i øvrigt alle interesserede. Her aflægger lederen beretning om arbejdet i det forløbne år.

Bibliotekets leder blev reelt arkivets administrative chef og fik ansvar for dets budget, og som følge af at arkivet if. vedtægterne blev en del af biblioteket, kunne Lokalhistorisk Arkiv den gang opnå et mindre statstilskud til den årlige drift.

En adresseliste over arbejdsgruppens medlemmer fra oktober 1978 indeholder 11 navne, som alle hver på deres måde har

bidraget til, at Lokalhistorisk Arkiv blev en realitet, og at det fra første færd blev drevet på fagligt forsvarlig vis. Det drejer sig om følgende – nævnt i tilfældig orden: Niels Peter Wang, Asser Hansen, Birthe Larsen, Carlo Hansen, Bende Øgendahl, Gurli og Hans Jacobsen, Poul Wang, Georg Nyholm samt leder af arkivet og arbejdsgruppen Marianne Zenius og bibliotekets leder Keld Lund.

Det viste sig imidlertid meget hurtigt, at arbejdet med at indsamle og registrere materialer i arkivet var mere tidskrævende end forventet. Ved udgangen af 1978 var antallet af arkivalier allerede oppe på 1.040 – heraf 540 fotos, tegninger og postkort. Derfor var det et stort held for Stubbekøbing Kommune og Lokalhistorisk Arkiv, at Georg Nyholm allerede havde erfaring i såvel slægtsforskning som lokalhistorisk arbejde og straks var villig til at påtage sig en stor del af det daglige arkivarbejde. Da Marianne Zenius ved udgangen af 1978 måtte trække sig ud af arbejdsgruppen på grund af andre presserende arbejdsopgaver, faldt det således alle helt naturligt, at Georg Nyholm blev valgt som den nye daglige leder af arkivet.

Georg Nyholm (1919-1981).

Georg Nyholm var en person, som man ikke kunne lade være med at holde af, og han havde enestående evner til at skabe interesse for det lokalhistoriske arbejde, uanset hvem han talte med. At han havde sin helt egen facon at være på, er nedenstående skrivelse til Stubbekøbing Kommunes kulturudvalg i begyndelsen af 1979 et godt bevis på:

18. Januar 1979

Til Kulturudvalget

Stubbekøbing Kommune

Vedr. Lederskift

Med Anledning i , at mag art Marianne Zenius, Moseby p g a manglende Tid (bl.a. Museumsopgaver i andre Egne af Landet) har nedlagt sit Hverv som Leder af Arkivet og Arbejdsgruppen deromkring, men vedblivende er Medlem af Arbejdsgruppen, hvilken Beslutning af hende selv skriftligt er meddelt Kulturudvalget, meddeles hermed, at i Henhold til Arkivets Vedtægter har Arbejdsgruppen indstillet Undertegnede til fremtidig Leder, hvilken Indstilling hermed fremlægges til Kulturudvalgets Godkendelse

(Underskrevet) Nyholm

PR-arbejdet.

Første opgave for arbejdsgruppen omkring det nystartede lokalhistoriske arkiv var naturligvis, at få borgerne gjort bekendt med, hvad det var, arkivet helt konkret ønskede at få indleveret. Mange havde i starten svært ved at forstå, at et lokalhistorisk arkiv ikke var interesseret i rigtige museumsgenstande, men »kun« i foreningsprotokoller, skudsmålhbøger, fotografier og andet på papir. Ind imellem endte nogle lokale museumsgenstande da også på arkivet, fordi arkivet af forskellige årsager heller ikke kunne lade være med at tage imod disse ofte meget interessante gaver, som imidlertid var svære at få anbragt i arkivets almindelige arkiveringssystemer. F.eks. blev et par boksehandsker fra

Stubbekøbing Bokseklub afleveret i forbindelse med en udstilling, og disse handske førte i en række år en omtumlet tilværelse på arkivets hylder.

Arbejdsgruppen lagde i april 1979 ud med en flot udstilling med titlen »Fortiden fortæller«, som primært rummede de fotografier, som var blevet afleveret til arkivet i løbet af det første år. Formålet med udstillingen var naturligvis ikke mindst at inspirere kommunens borgere til hos sig selv at finde fotos og andet af lokalhistorisk interesse, som man ville skænke eller låne til arkivet til affotografering. Udstillingen, som var meget velbesøgt, blev åbnet af borgmester G. Hauschildt, som kaldte udstillingen »det første barn« af arkivet. Det skulle i årene herefter vise sig, at Lokalhistorisk Arkivs ledere og arbejdsgruppen i fællesskab var i stand til at levere mange andre smukke og gode børn, idet udstillingsvirksomheden i alle årene har været en vigtig del af arkivets formidlingsarbejde.

Georg Nyholm og borgmester G. Hauschildt ved åbningen af udstillingen »Fortiden fortæller« i april 1979.

I efteråret 1984 kunne Lokalhistorisk Arkiv endog besmykke sig med titlen »kongelig« udstiller, idet Dronning Margrethe den 12. november besøgte Stubbekøbing Bibliotek for at se udstillingen om Det Classenske Fideicommis – det forårsagede i sandhed en del omtale i aviserne!

Indsamlingskampagnerne gav hurtigt gode resultater, hvilket ikke mindst skyldtes, at Lokalhistorisk Arkiv som følge af en altid god presseomtale og den frivillige arbejdsgruppes store indsats skabte tillid i lokalbefolkningen. Folk turde godt aflevere materialer til opbevaring på Lokalhistorisk Arkiv, fordi de vidste, at der her blev passet på dem.

Tiden efter Georg Nyholm.

Ved Nyholms pludselige og alt for tidlige død i juli 1981 stod Lokalhistorisk Arkiv i en meget vanskelig situation – hvem skulle tage over efter denne energiske mand, som havde arbejdet ganske gratis for arkivet i mange timer ugentligt.

Stubbekøbing Kommunes byråd fandt tiden moden til at foretage en nogle vedtægtsændringer, som knyttede Lokalhistorisk Arkiv endnu mere til Stubbekøbing Bibliotek og gjorde arkivets daglige leder til en lønnet medarbejder – om end kun med 10 ugentlige timer i starten, som dog snart blev til 15 timer.

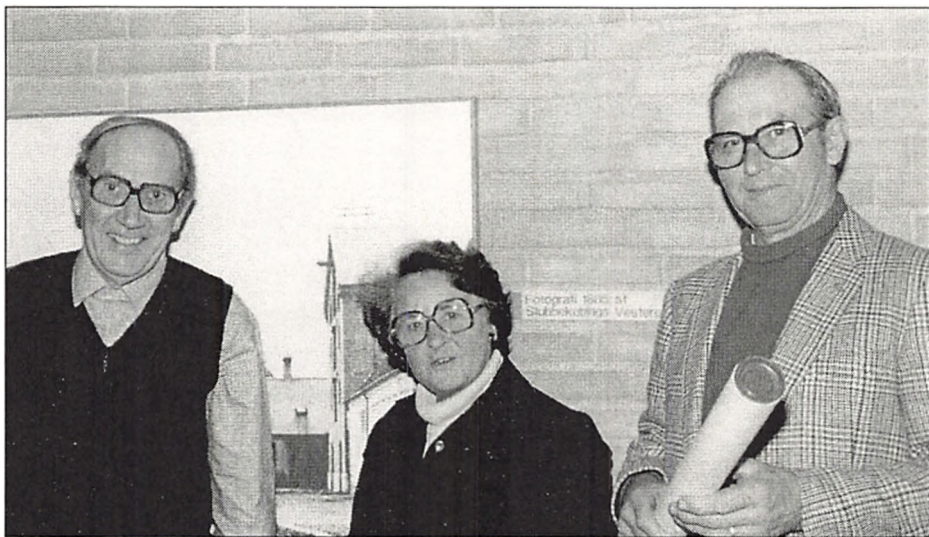
Erik Mahnfeldt (1919-1996) blev valgt til opgaven, som han løste med flid og stor dygtighed i årene frem til 1995, hvor han som 75årig ønskede at gå på pension. Herefter fulgte Bent I. Suurballe (1935-), som dog grundet sygdom allerede valgte at sige op efter knap 2 år.

Siden 1. januar 1997 har Karin Suhr Rasmussen (1943-) været den daglige arkivleder, og hun har på beundringsværdig vis forstået at føre arkivet ind i det 21. århundrede på en måde, som har bevaret arbejdsgruppens engagement og velvilje overfor arkivarbejdet, selv om meget er blevet forandret i de

sidste 5-6 år på grund af digitaliseringen - og herunder ikke mindst Arkibas, som blev taget i brug i 1999.

Lokalhistorisk Arkiv har gennem alle årene været begunstiget af nogle gode og entusiastiske arkivledere; men uden arbejdsgruppens frivillige indsats var Lokalhistorisk Arkiv i Stubbekøbing aldrig blevet den succes, som jeg mener, at det er blevet.

Nogle af medlemmerne har endog deltaget i arbejdsgruppens arbejde i alle 25 år, mens andre har været aktive i en kortere periode – men alle fortjener de at få ros og tak for deres arbejdsindsats gennem årene.

Erik Mahnfeldt sammen med Ulla Jensen og Hans Jacobsen, begge medlemmer af Lokalhistorisk Arkiv's arbejdsgruppe

Lokalhistorisk Forening for Stubbekøbing Kommune.

I januar 1984 blev Lokalhistorisk Forening for Stubbekøbing Kommune dannet. Fra første færd har foreningen og Lokalhistorisk Arkiv arbejdet tæt sammen, og flere af foreningens medlemmer har da også sideløbende været meget aktive i arkivets arbejdsgruppe.

Lokalhistorisk Arkiv udgav i 1983 det første årsskrift alene; men siden 1984 har foreningen i samarbejde med arkivets leder stået for udgivelsen af dette spændende årsskrift med meget forskellige artikler om Stubbekøbing Kommunes historie, som altid er blevet godt modtaget af læserne.

Gennem årsskrifterne har det været muligt at få publiceret artikler, som hovedsageligt lokale mennesker har skrevet om bl.a. deres egen og egnens historie, mens arkivet har kunnet bidrage med artikler, som bygger på nogle af de mange arkivalier, som arkivet har modtaget gennem årene.

Desuden arrangerer Lokalhistorisk Forening alsidige udflugter og ikke mindst foredrag, hvor alle er velkomne til at deltage for et beskedent beløb, selv vel næppe kan dække udgiften til den obligatoriske kaffe og de gode hjemmebagte kager, som bestyrelsen serverer i pausen. Der hersker en egen hyggelig stemning til disse foredragsaftner, som altid er velbesøgt.

Økonomiske tilskud fra Lokalhistorisk Forening for Stubbekøbing Kommune til Lokalhistorisk Arkiv har bidraget til, at arkivet i dag råder over en flot samling af relevante mikrofilm, kirkebogskopier, folketællingslister og matrikelkort, ligesom tilskud fra foreningen har muliggjort indkøb af mikrofilm-læseapparat, fjernsyn, videofremviser og andet, som det gennem tiden har været svært at skaffe midler til på bibliotekets og arkivets budget.

Lokalhistorisk Forening for Stubbekøbing Kommune har således været en vigtig medspiller for Lokalhistorisk Arkiv i indsatsen for at skabe interesse for det lokalhistoriske arbejde og formidle viden herom i Stubbekøbing Kommune – ja ind i mellem i hele Danmark, som det er sket i forbindelse med den redigerede Stubbekøbing-film, som indtil nu er blevet solgt i ca. 1.000 eksemplarer.

Stubbekøbing Kommunes kulturudvalg – og senere Skole- og kulturudvalg - samt byråd har skabt nogle gode rammer

for udøvelsen af det lokalhistoriske arbejde i Stubbekøbing Kommune, og det er min vurdering, at arkivets ledere, den frivillige arbejdsgruppe og Lokalhistorisk Forening for Stubbekøbing Kommune har forstået at udfylde disse rammer på en måde, som er mere end tilfredsstillende.

Kilde: Stubbekøbing Biblioteks scrapbøger med billeder og artikler fra Folketidende, Ny Dag og Stubbekøbing Avis.

9. april 1945 på Værløse flyveplads

Niels Ebbe Kærlyt

Niels Ebbe Kærlyt, der var lærer i Ore skole og derefter på Åstrup Centralskole, tog sin uddannelse på Jonstrup Seminarium 1938-1942.

N. E. Kærlyt fortæller her levende om sine oplevelser om morgenen den 9. April 1942, hvor tyskerne ødelagde flyvemaskinerne på Værløse militære flyveplads, der lå i nærheden af Jonstrup.

Søndag den 14. August 1938 stod jeg af cyklen i Jonstrup efter turen fra Københavns hovedbanegård. Jeg havde lejet et værelse hos vognmand Waage, hvis hus lå ca. 200 m. fra seminariet, hvor jeg nu skulle læse til lærer de kommende 4 år. Hos Waage boede der 3 andre seminarister. Mit værelse var på 1. Sal med ét vindue vendende mod vest.

En km nordvest for Jonstrup lå og ligger den store militære Værløse flyveplads, som var hjemsted for 3 forskellige flyvemaskinetyper: Den gamle dobbeltdækker med underste vingepar kortere end de øverste. Det var langsomme øve- og rekognosceringsmaskiner.

Glosterjageren, som også var dobbeltdækker, men med lige lange over- og undervinger, og så den nyeste Fokkerjager, monoplan og med 3-bladet propel. Den sidste var langt den hurtigste.

200 m mod nordøst begyndte Hareskoven, som på dette sted blev kaldt Jonstrup Vang. Et godt stykke ude i skoven lå en lille sø, som vi kaldte Afrodites Øje eller Øjet.

Når en 4. Klasse skulle dimitteres, var det tradition, at klassen samlet gik en tur til Øjet for ligesom at markere afskeden med Jonstrup efter de 4 år. Borgkoret var i reglen med, og der blev sunget nogle sange, først og fremmest »O, hør du gamle,

gamle borger, vil du aldrig vågne mer«. Det var jonstruppernes slagsang.

På seminariet fulgte mange elever med i, hvad der skete i Europa syd for os. Hitler havde i foråret 1938 besat Østrig uden kamp. Senere på året indtraf Krystalnatten, hvor tyskerne gik til angreb på jøderne og deres ejendomme og butikker i Tyskland. Hitler overtog Sudeterland, som hørte til Tjekkoslaviet, og som rummede en tysktalende befolkning.

I foråret 1939 besætter tyskerne Tjekkoslaviet. Nu aner den danske regering faren, og den 24. Juni underskriver Danmark en ikkeangrebstraktat med Tyskland. To måneder senere indgår Rusland og Tyskland en ikkeangrebstraktat. Nu mener Hitler, at vejen er banet østpå. Den 1. September starter han krigen mod Polen. To dage senere erklærer Frankrig og England Tyskland krig. Den 2. Verdenskrig er i gang. Polen bliver nedkæmpet i løbet af godt en måned, og resten af året er der forholdsvis ro til lands i Europa bortset fra Finland, hvor krigen mellem Rusland og Finland begynder i november.

Den 7. April 1940 kommer der meldinger fra Storebælt om øget trafik nordpå gennem bæltet af tyske skibe både krigsskibe og fragtskibe. Jeg gør mig visse tanker om disse skibe. Skal de ud i Atlanten til kamp imod englænderne, eller skal de til Norge, hvor engelske krigsskibe har været aktive ved den norske vestkyst? Den 8. April kan vi læse meddelelser om tyske soldater, som har taget opstilling ved Østersøkysten syd for Danmark og ved den dansk-tyske grænse i Sønderjylland. Jeg spekulerer noget over dette. Det kan da ikke være tegn på et tysk angreb på Danmark, som jo har underskrevet en ikkeangrebstraktat med Tyskland, hvor vi lover ikke at angribe Tyskland, men hvad med modsat? I 1914 havde Tyskland en ikkeangrebspagt med Belgien, men Tyskland brød den uden varsel. Tyskland vil måske gøre det samme nu.

Tirsdag den 9. April blev jeg vækket kl. 5.30 af larm fra

flyvemaskiner, som fløj hen over Jonstrup. Jeg kunne straks høre, at det ikke var vore egne maskiner. Jeg sprang straks ud af sengen og så 6-7 tomotorers maskiner med hagekors. De fløj lige hen over mig, og nu begyndte de at skyde. Det kunne jeg ikke se fra vinduet. Derfor skyndte jeg mig hen i køkkenet, som havde et tagvindue, som vendte mod nord. Her kunne jeg tydeligt se, mens de skød ned over flyvepladsen. I hver af flyvemaskinernes frontspids var anbragt en maskingeværskytte, som med sine kugler lavede en lysstribe mod målet. Selve målet kunne jeg ikke se på grund af mellemliggende huse. De fløj vist en 3-4 gange rundt, og hver gang en maskine havde den rigtige retning i forhold til jorden, fyrede de. Så forsvandt de, men vendte tilbage noget højere oppe, og så fløj de bort. Jeg lyttede for at høre, om der var støj fra flyvepladsen. Ikke en lyd.

Så besluttede jeg at cykle ned til flyvepladsen for at se, hvad der var sket. Jeg tog mit fotografiapparat med. Det første, jeg øjnede, var hangaren. Den var uskadt. Så kom jeg helt hen til det høje ståltrådsnet. Der så jeg de tre fokkerjagere, som var skudt i stykker + et par gamle øvemaskiner, som stod i den samme række. I næste række stod en del øvemaskiner uskadte. Dem ville tyskerne ikke bruge krudt på. Et stykke på den anden side af hangaren lå en glosterjager, som også var skudt i stykker.

Ellers så flyvepladsen så langt øjet rakte at være uskadt. Både hangar og andre bygninger og flyvepladsen kunne tyskerne udmærket bruge. Denne ved hangaren stod nogle soldater, og jeg stod her med et fotografiapparat, men tilsyneladende ænsede de mig ikke. Senere fik jeg at vide, at maskinerne på flyvepladsen var startet, men ikke nåede at komme op i luften. En øvemaskine var lige lettet, da angrebet satte ind. Den blev skudt ned og piloten dræbt på stedet.

En times tid senere var jeg på vej fra min bopæl til seminariet. Da jeg kom ned på vejen, stod der en mængde danske soldater opstillet i 3 lange rækker. Der var vist omkring 100 mand.

En officer talte til dem. Han råbte højt, for der var langt ned til de bagerste. Hvad han sagde ordret, kan jeg ikke huske, men indholdet i talen husker jeg: »Der er kommet besked fra København om, at Danmark har kapituleret. Vi skal gå roligt til kasernen og afvente nærmere ordrer. Der må ikke skydes.«

Et af de billeder N. Ebbe Kærlyt tog på Værløse flyveplads den 9. April 1945 efter at tyskerne havde angrebet flyvepladsen

»Hå«, lød det nede fra en af rækkerne, »jeg tænkte det nok. Her har vi rendt og leget røvere og soldater og lært at skyde, men når det bliver alvor, kan vi ikke få lov«.

Jeg hørte ikke mere, men fortsatte til seminariet. På læsesalen diskuterede seminaristerne begivenhederne. Nogle havde hørt nogle vældige drøn. Andre havde kun set og hørt de tyske flyvemaskiner. Der blev lyttet til radioen, hvorfra Stauning og Kong Christian X kom med en proklamation om hele situationen, og om hvordan den danske befolkning skulle forholde sig.

Jonstrup Seminarium

Efterskrift.

Samme dag som tyskerne besatte Danmark, gik de til angreb på Norge, som gjorde modstand med al den kraft, nordmændene kunne yde. I Oslofjorden sænkede fæstningen Oscarsborg den store tyske krydser Blücher. Det sankede den tyske fremrykning mod Oslo så meget, at den norske kongefamilie fik tid til at flygte ud af byen. Både engelske, franske og polske tropper støttede nordmændene, men deres styrker var for svage til at forhindre tyskerne i at erobre Norge i løbet af maj måned.

Den 10. maj 1940 gik tyskerne til angreb på Holland, Belgien, Frankrig og Luxemborg.

Den 22. juni 1941 brød tyskerne den russisk-tyske ikkeangrebspagt og startede krigen mod Sovjetunionen.

Den 7. december 1941 angreb japanerne den amerikanske flådebase Pearl Harbor på Hawaii, og dermed var 2. Verdenskrig blevet verdensomspændende.

Da mindestenen kom til Aastrup

Knud Ambus

I årsskriftet fra 1986 findes en artikel om festligheden ved afsløringen af stenene på mindepladsen i Aastrup og om de tanker, der lå til grund for oprettelsen af mindepladsen.

I den følgende lille artikel fortæller Knud Ambus, hvordan det var at være med.

Det jeg her skriver om, er noget, som også i store træk kan læses i aviserne fra den gang, da det var aktuelt. Men et er hvad en journalist ser og skriver. Noget andet kan være, hvad man som deltager ser og oplever.

Vi samledes ved Næs Skovled, hvor mine forældre boede dengang. Det var aften den 6. Juli 1945. Det var rigtig flot sommervej. Der stod en af Næsgaards stive arbejdsvogne, læsset med en stor blå granitsten. Læsset på vognen nede på strandbredden ved Store Abildvig. Lidt til venstre, når man kører ned ad Præstelinien. Der havde været lidt problemer, for den første vogn, man læssede den på, brasede sammen. Derfor var man oppe og låne en anden på Næsgaard. Det var en stenhugger fra Nykøbing, der stod for læsning af stenen. Har det været nødvendigt med noget taljetræk for at få køretøjet op fra stranden, så har skovens køremænd kunnet tage sig af den sag. Vores far, Hans Ambus, var i al fald impliceret i transporten. Han blev også bedt om, hvis det blev nødvendigt med ekstra trækraft, om han så ville spænde sine heste for vognen den aften. Det blev ikke nødvendigt. Vi kunne godt selv. Han gik bag efter kolonnen med hestene, indtil vi var oppe over Bringsere banke, så vendte han om.

Det var arrangørernes ide, at det skulle være os unge fra Aastrup sogn, som skulle trække stenen op til pladsen i Aastrup. Og sådan blev det. Da vi mødtes, var vognen pyntet med bøgegrene og blomster. Pyntet af gartner Ebbesen, Næsgaard. Og der var sat et Dannebrog på en stage, som så også var fastgjort til vognen. Som jeg husker det, så var det førstelærer H. Fr. Olsen, Vejringe, og gdr. Henry Petersen, Aastrup, der stod for arrangementet. Det havde vist nok noget med Sønderjysk Forening at gøre. Der var bundet nogle lange tove på vognen. Både til fremad og bagud. Der skulle også være nogle til at holde igen, når det gik nedad i det ret så kuperede terræn, vi skulle passere. På forreste ende, på tværs af vognstangen, var der bundet et stykke rund lægte fast, beregnet til fire mand, der skulle styre vognen. Jeg var en af de fire. Helt præcis udvendig i højre side. Ham, der var indvendig i højre side, var en af mejeristerne. Han hed Hans. Mere ved jeg ikke om ham.

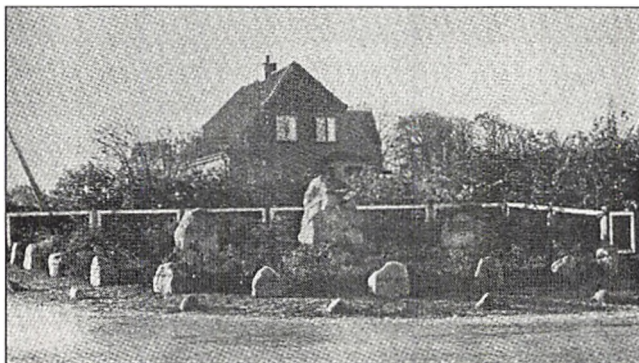
Stenen bliver trukket fra skoven til Aastrup

Vi kom godt til Aastrup. Vi var ret mange. Vi havde ingen problemer med transporten. Da vi kom op til pladsen, hvor stenene står, stillede vi køretøjet fra os. På daværende tidspunkt

lå byens sprøjtehus der endnu, og der stod et stort kastanjetræ. Her fik jeg en ekstra lille oplevelse at huske. Stagen med flaget på vognen blev pillet af, og lærer Olsen spurgte, om jeg ville gå foran op til kirkepladsen med den. Jeg tog det som en slags æresbevisning iblandt så mange mennesker. Der var så flere forskellige, der havde ordet. Det var jo ikke så længe efter krigen, så man benyttede lejligheden til at sige lige, hvad man havde lyst til. Der blev selvfølgelig også sunget indtil flere sange fra Kongesangbogen, bl.a. »Det haver så nyeligen regnet«. Og det havde det.

Der var bagt æbleskiver. Det var husholdningsforeningens damer, der havde bagt, og det var sognets unge piger, der forestod uddelingen blandt de tilstedeværende. En både højtidelig og fornøjelig aften, som det er værd at leve med mindet om. Så vidt jeg husker, blev der afsendt et telegram med hilsen til Kongen fra de tilstedeværende.

Senere på året blev der afholdt afsløringsfestlighed, men da var jeg ikke med, så den kan jeg ikke berette om. Der blev afsløret ikke bare een sten, men tre. En for genforeningen i Sønderjylland i 1920, en anden for Kong Christian X, og en tredje for den 5. maj 1945. I en halvmåne uden om disse tre sten står der en række mindre sten med navn på de forskellige lokaliteter i sognet.

*Mindepladsen i
Aastrup*

Erindringer fra en efterkrigstid i Horbelev præstegård. 1948-1961.

Af Niels Carl Lilleør

Niels Carl Lilleør kom til Horbelev som 13-årig, da hans far Charles Lilleør blev præst i Horbelev og Falkerslev.

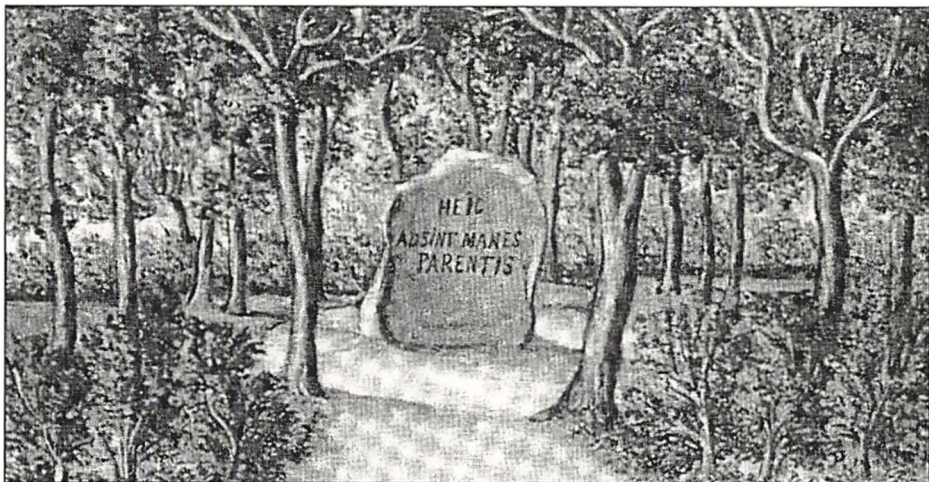
I maj 2003 holdt Niels Carl Lilleør et foredrag om sin barndom i Horbelev præstegård, og vi har fået lov at bringe foredraget her i årsskriftet

To sten.

5. maj-stenen blev opsat i præstegårdshaven til venstre for udkørslen nogle år efter, at mine forældre var blevet præstefolk i Horbelev-Falkerslev pastorat. Jeg mener, at opsætningen og afsløringen af stenen fandt sted på 10-års dagen for befrielsen, altså 5. Maj 1955. Der blev ryddet et område af haven ud imod vejen over for kirken. Her stod 5.maj-stenen en del år med sine manende ord: »Kæmp for alt, hvad du har kært, dø om så det gælder«. Stenen fandt siden sin rette plads på kirkepladsen. Her står den frit og åbent, her står den godt med kirken som baggrund.

Der er en anden stor sten, som har stået i præstegårdshaven fra, om ikke tidernes morgen, så dog fra fjernere tider. Med en indskrift på latin: Hic adsint Manes Parentis. Det betyder: Gid fædrenes ånd må være tilstede her. Den gamle sten med dens indskrift, den bøn om, at den fædrene ånd må være tilstede spillede en vis indirekte rolle i forbindelse med valget af de ord, der kom til at stå på 5.maj-stenen med sit memento til eftertiden om at forsvare fædrelandet. Pastor Wimtrup, den tidligere præst som kom fra »danskernes Argentina«, var flyttet fra Horbelev til Nykøbing som emeritus for at nyde sit otium i Frimurerlogens lejlighed. Han og min Far talte en del om den

rette indskrift på 5.maj-stenen. Jeg husker pastor Wimtrup som et både muntert og vægtigt indslag ved søndagsfrokosten i præstegården, når han havde været i kirke, og når han havde prædiket. Som regel kom han og prædikede på Anden Helligdagene og hilste på folk, sine gamle sognebørn.

Den gamle sten i Horbelev præstegårdshave

Det var blevet overladt til min Far at finde de ord, der kunne bære stenen ind i fremtiden. Den historiske bevidsthed og respekt var blandet med en naturlig ydmyghed, ordene skulle jo række langt, og de talte begge grundigt derom. Jeg tror, at det var Wimtrup, der en søndag inddrog »Menneskeslægtens to vældige sten«, da de endnu engang talte sammen. Hvad mente han dermed? Han mente, at der er to bemærkelsesværdige sten, som hører med til vores folkelige selvforståelse, dels den sten engelen væltede bort fra graven påskemorgen og dels den sten som Kong Harald Blåtand satte for sine forældre Gorm og Thyra i Jelling. Troens og historiens sten. Danmarks dåbsattest under et.

»Fædrenes ånd« som stenen i haven beder om må være her tilstede, hvad er det for en ånd. Hvad er det for en erindring den gamle sten i haven vil påkalde? Fædrenes ånd og slægtens

spor kan være så mangfoldige., men både for Vimtrup og min far var det en påmindelse om livets og historiens gang. Således som det står skrevet i et andet vers, som var på tale. Et andet vers som var meget tæt på udvælgelsen, ifølge min Mor. Det var også et godt vers. Det er fra Grundlovssangen »Jeg elsker de grønne lunde«.

Der var i efterkrigsårene, i 10-året fra 1945-55, en ret voldsom og skarp debat om det nationale spørgsmål. Vi mærker lidt til det i dag med den indvandring, der finder sted. Og vi mærker til det, når man i dag tager let på historien i skolen. Man skulle vel tro, det var Frihedssangen, der blev skrevet i majdagene i '45, der burde levere de rette ord i rette tid. Men i den frihedssang, som blev digtet lige efter krigen, og som blev sunget meget de første par år, digtet i øvrigt af en digter med kommunistiske sympatier, det var en sang med ideologiske og ufolkelige vers. Digteren Svend Møller Kristensen undlod ikke at dele det danske folk op ved her at pege på dem, der svigtede. Han gjorde det med ordene »Der gik råddenskab i svage træer«. Sådan kunne man ikke i længden gøre det op. Kommunisterne stod i et klart og eksklusivt modsætningsforhold på dette punkt til landets præster, der skulle fastholde en kristen folkelighed. Uden personsanseelse trods alt hvad der var passeret.

Præsterne lod efter befrielsen kirkerne ringe til gudstjeneste for alle sognets folk for at samle toldere og syndere under det samme kirketag. Det kristne fællesskab er syndernes fællesskab. Fastholdt i nadverordene: »I den nat da Jesus blev forrådt, tog han brødet, velsignede det og gav sine disciple det«. Han vidste, han ville blive forrådt af sine egne. Sit folk og sine disciple, men hans opstandelse ville følge. Stenen ville blive væltet fra graven og folkeånden, Jesu Kristi Hellige Ånd, vil frigøre folkeslagene. Ikke som helgener i himlen, men som syndere på jorden.

Det er det budskab, folket bærer med sig som evangelium ved dåben. Et budskab om guds nåde til alle arme syndere. Der

skulle altså ikke efter den 5. Maj 1945 foretages en opdeling af det danske folk. Nu skulle der finde en samling sted. Det er her verset kommer ind i samtalen, det vers som altså ikke blev valgt som indskrift på stenen, men som alligevel kom til at spille en rolle ved hver Grundlovsfest i præstehaven siden hen, et vers der bærer et sogn og et jordisk fællesskab videre frem:

Mig fryder din ros din ære
mig knuger din sorg dit savn
hver glans og hver plet vil jeg bære
som falder på Danmarks navn.

Det blev budskabet i fællesskabets navn under kirketaget. Det blev den vilje, viljen til at bære både glans og plet fra besættelsesårene, og det blev den eftertanke, som indhentede mine forældre her i Horbelev præstegård under samtalerne med den gamle præst fra den argentinske pampas, og som vi børn blev gjort fortrolige med siden hen. Jeg besøgte i øvrigt siden de danske udvandrere i Argentina på en foredragsrejse i 1976 og mødte her på den sydlige halvkugle Fædrenes Ånd fra det gamle Danmark samt folk, der havde kendt pastor Vimtrup samt hans hustru og svigerfamilie, der var dansk-argentinere.

*5. maj-stenen
ved Horbelev
kirke*

Diskussionen ude i landet og i aviserne var hård efter krigen og nu og da hidsig, bestandig kredsende om to hovedspørgsmål: Skulle hæren have været sat ind den 9. April imod tyskerne? Eller var det klogeste at bøje af? Var den radikale Scavenius i virkeligheden landets frelser, eller var det de unge mænd og unge piger i tyve års alderen, frihedskæmperne, der med deres modstandskamp og med livet som indsats, reddede Danmarks ære? Hvad skulle der stå i historiebøgerne til en eftertid? Mindestenen i Horbelev, med sine manende ord om at kæmpe for fædrelandet indtil døden, blev et nationalt minde om modstandsbevægelsens indsats. Derfor valgte man netop de to linier fra den folkeligt kendte sang: Altid frejdig når du går. Den var blevet sunget i fangecellerne i Shellhuset i København, når en sabotør var blevet dødsdømt af Gestapo og blev hentet for at blive kørt til Ryvangen og henrettet der. Så sad de, en for en i deres celler, og sang, og det er klart, at dem der oplevede det og som ikke blev henrettet – de glemte aldrig den sang, og sangen blev siden regnet for en salme, til trøst og opbyggelse.

Den gamle sten nede bag i haven beder stadig sin bøn »Gid fædrenes ånd må være her tilstede«. Og stenen foran kirkepladsen giver sit svar »Kæmp for alt, hvad du har kært, dø om så det gælder«. Sådan kom de to sten til at høre sammen.

Fra Vestjylland til Falster

Vi kom ikke direkte fra præsteembedet i Grimstrup sogn i Vestjylland til Horbelev. Kort efter krigens afslutning blev min Far og Mor bevilget to års orlov. De trængte begge til en pause efter deltagelsen i modstandskampen. Fra embedet og præstegården i Grimstrup flyttede vi til Havnegade 21 i Esbjerg i begyndelsen af 1946, mens en personlig hjælpepræst, Martin Salomonsen, passede embedet i Grimstrup.

Der var sket det, at mine forældre ret tidligt efter besættelsen den 9. April 1940 blev involveret, indrullet, inddraget, eller

som en nabo, en landmand ved navn Mads Hillerup, udtrykte det: »Vi blev jo rodet ind i det hele med det samme på hver vores facon«. Præstegården blev til skjulested og fortløbende opholdssted krigen igennem for sabotører og modstandsfolk. Efterlyst som de var af gestapo. Bonden Mads sørgede for våbendepoter i præsteskovene, der var på omkring 10 tønder land egekrat og ligeså mange tønder land tørvemose, som præsten havde ret til og ansvaret for. De sabotører, der havde deres tilholdssted i præstegården, fik status som tørvearbejdere og skovarbejdere.

Tyskerne slog sig imidlertid også ned i landsbyen, herunder i præstegården. Krigen igennem kom der med korte mellemrum tyske soldater fra fronterne i Europa. De skulle hvile ud og have lidt fast føde. Også de boede i præstegården. Officererne i stuehuset, soldaterne i lade og stald. Det skulle vise sig hen på slutningen af krigen at være en fordel, at der også var tyskere. For der stod en tysk vagt og viste gestapo videre, når dette Geheimnisse Statspolizei var blevet mistænksomt. For der var unægtelig en vis fjendtlig aktivitet i landsbyen. De tyske vagtposter havde imidlertid fået at vide, at »skovarbejdere og tørvearbejdere« frit kunne færdes ud og ind af præstegården, som de ville. Vi børn anede nok noget uregelnæssigt, men ikke noget konkret. Vores forældre fortalte ingenting. Vi skulle ikke kunne snakke over os under et eventuelt forhør. Og tyskerne holdt vagt med maskingevær over skulderen foran præstegården ud imod Hovedvej 1. De skulle værne det tyske materiel, herunder de håndvåben, som var placeret i konfirmandstuen. At det også blev til værn for frihedskæmperne var skæbnens gode ironi. Præstegården, våbendepoterne i skoven samt to russiske soldater var i landsbyens varetægt. De to russere kom sammen med en tysk deling i efteråret 1944 som krigsfanger til Grimstrup. Men de flygtede en mørk oktoberaften fra tyskerne, da delingen skulle til fronten igen. Og de gravede sig ned i præsteskovene. Der er rejst en mindesten, hvor deres hule var gravet. Til erindring om en dramatisk tid. På stenen læser man

disse ord:

Gæve Grimstrup folk frelste

To russere i nød

Fra den visse død.

Mine forældre var begge født i 1903 og var altså 37 år, da krigen brød ud. Min storesøster var 10 år, jeg var 5, min broder Olav var knapt 1 år og Hans blev født i 1942, et par måneder for tidligt, da en engelsk bombeflyver kastede sin bombelast lige uden for landsbyen på markerne for at flygte fra de tyske jægere, der var efter den.

Hans er den eneste af os fire søskende, der kun har sin erindring her fra Horbelev. Og siden fra Næsgaard. Vores Mor ville efter krigen bort fra »det forblæste Vestjylland med træer, der alle lænede sig imod øst«. Hun var fra Midtsjælland og havde gået i en pigeskole i Sorø, mens hendes brødre gik på Sorø Akademi. I 1947 begyndte min Far at søge præsteembede på ny. Og mors anvisning og bøn løs: »Find et sted med en have så stor, at jeg kan blive væk i den!« Hendes far var proprietær og hendes slægt var i flere generationer gartnere og havde arbejdet på de store fynske og sjællandske godser, så hun var vant til store parklignende haver. Men alligevel – da min Far kom hjem fra sin rejse til Falster i foråret 1948, hjem til den midlertidige bopæl i Havnegade i Esbjerg med et frimærke af en have, troede hun ikke på ham, da han fortalte om den vældige og overvældende have i Horbelev. Men sandt var det altså, og en meget smuk efterårsdag i 1948 kom vi så her til sognet.

Ankomst til Horbelev

Det var ærlig talt overvældende. I Havnegade i Esbjerg, hvor vi som sagt boede et par år, stod der èt lille forblæst kastanietræ på et hjørne. Det bar et meget begrænset antal kastanier, og det var lidt af et kup for gadens drenge at finde blot én kastanie. Jeg

husker som det første i Horbelev præstegårdshave kastanierne i alleen, da vi kom kørende, hvor de lå i store mængder. Og dertil kom den modne frugt. Æbler, pærer, blommer og nødder samt ægte, spiselige kastanier.

Her skal jeg lige nævne, for at sætte tingene i perspektiv, at en af min Fars barndomshistorier fra Harboøre sogn ved Vesterhavet drejer sig om en vandringstur ved Ferring sø, hvor han og hans bror Christian engang midt i sivene en sommerdag stødte på en stikkelsbærbusk med fem modne stikkelsbær. Det var næsten som en aflægger af Paradisets have, fortalte han, og vi så for os de herlige søde og modne stikkelsbær, når han fortalt den historie. Han spiste som den ældste de tre stikkelsbær og Christian de to.

Tilbage til Horbelev: Vestjysk påholdenhed hørte med, ikke ligefrem nærighed, men – når Vorherre nu havde skænket os et godt embede med en velsignelse af frugt i en vældig paradisisk præstegårdshave på Falster, der unægtelig overgik den forunderlige stikkelsbærbusk ved Ferring sø med de fem stikkelsbær, ja, så var det bare om at komme i gang med at sanke frugt.

Min søster var 17 år, jeg var 13, Olav 9 og Hans var 7 år. En rimelig arbejdsstyrke. Og der var en frugtkælder i det lille gule udhus, og der var hylder til frugt, og vi samlede, og vi bar ned, og vi samlede, og vi bar ned, og vi forsøgte os med lidt Bibelshistorie: Var der dog ikke noget med, at Vorherre havde sagt, at der var træer, man ikke måtte røre? Jovist, men så meget Paradis, var det jo heller ikke. Bare i gang, det hele skal ned! Så forsøgte vi os socialt, om ikke der var noget med, at marken skulle rives let og nedfaldsfrugt var for de fattige i sognet. Jovist, men på Falster er der ingen fattige. Frugten skal i kælderen!

Da vi næste forår skulle bære den samme frugt op af frugtkælderen, som vi med megen møje havde båret ned, og

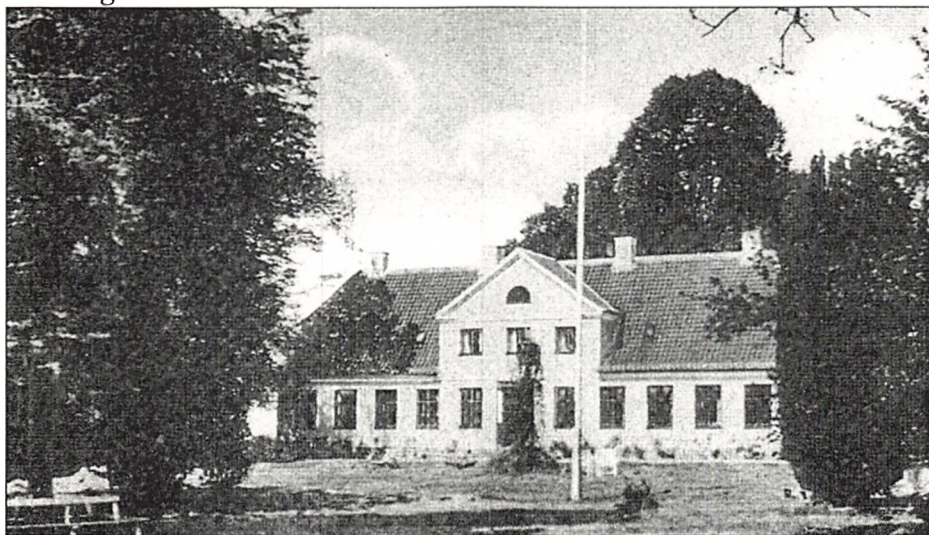
som var rådnet i løbet af vinteren, da selv vestjyder kun kan spise begrænsede mængder af frugt, var grænsen nået: al frugt skulle ikke længere skræbes sammen og oplagres. Så den gamle lov holdt:

Rev vi marken let

Det er gammel ret

Fuglen og den fattige

Skal også være mæt.

Horbelev præstegård set fra haven

Gartner Larsen fra Bønned og min Mor fandt hurtigt hinanden og fik et godt samarbejde vedrørende haven. Alt var noget forsømt, hele Danmark var nedslidt efter krigen. Og der blev igennem hele krigen fyret med træ i præstegårdene. Præstehaverne led noget under det. Efter krigen blev der vedtaget en lov om beskæftigelsesarbejder. Datidens bistandshjælp. Men kun betaling mod udført arbejde. I grunden den eneste værdige og regulære form for »bistand«, man respektfuldt kan yde arbejdsduelige mennesker. En arbejder er sin løn værd. Søn

blev rensset op. Vindfælder skåret ned, trærodder fjernet. Gartner Larsens gamle far trak mange rødder op, indtil han kom til en rod, som han, meget mod sin stærke vilje, måtte opgive. Men det havde sin årsag: »Fanden holder fast i den anden ende«, erklærede han. Det måtte min Far bøje sig for. Fanden kan man ikke fravriste en trærod i en håndvending.

Der skete noget hele tiden i de efterkrigsår i Danmarks huse og haver. Danmark tog sig selv i nakken. Nu var tyskerne smidt ud af landet, nu skulle der ryddes op. Og gartner Larsen fik et par bede med stenplanter, og han talte altid latin med sine sjældne planter. Min Far, der holdt sig til det danske sprog, ville engang drille gartner Larsen. Han fik øje på en plante i det fornemme stenbed – en spæd lille brændenælde – og han spurgte let hoverende gartner Larsen: »Og hvad er det så for en plante, De har der?« gartner Larsen kiggede på den og sagde: »Det er en tokimbladet Urticaceæ!« Min Far sagde: »Jeg troede, det var en brændenælde«. »Ja det er en brændenælde på latin«, svarede gartner Larsen og arbejdede roligt og uanfægtet videre.

Mine forældre besluttede på et tidspunkt, da haven var kommet sig og søen rensset op, at kirkeminister Bodil Koch og hendes mand, den kirkehistoriske professor Hal Koch, skulle se præstehaven, som de gamle Koch'er havde anlagt. Hal Kochs forfædre i 1800-tallet. Og Larsen blev inviteret med til frokosten. Men han var nu ikke imponeret. Hverken af ministeren eller professoren. »De kunne ikke se forskel på et egetræ og et bøgetræ«. Efter frokosten tog han hurtigt hjem til Bønne igen og fik sit arbejdstøj på for dog at få lidt nyttigt ud af resten af dagen.

En dag inviterede han min Mor med til København. På gartnerudstilling i Forum. Det ville min Mor da forfærdelig gerne, indtil det gik op for hende, at de skulle op klokken fem om morgenen for at cykle til hovedstaden sammen og for at nå hjem igen inden midnat. Nej Larsen, det blev for meget for

*Pastor Lilleør med konfirmandholdet i 1950
Niels Carl Lilleør står som nr. 6 fra venstre i bageste række*

hende, mente hun.

De 10-12 kakkellovne, der stod i præstegården skal have et ord med på vejen. Min søster og den unge pige havde hver deres værelse og hver deres kakkellovn. Vi tre brødre havde et dobbeltværelse med en treetages seng, som tre tyske officerer havde efterladt i Grimstrup præstegård. En solid sag med træbund. Og vi havde en kakkellovn. Og da jeg var fyrmester, sov jeg i den nederste køje, så jeg kunne passe kakkellovnen i de frostkolde nætter. Jeg kan huske, jeg fik ansvaret fordi jeg var ældst. For optænding og passende varme til dagen og natten. Og ind med koks og risbrænde og ud med asken og så videre. Jeg forsøgte at få inddraget mine brødre, men det var noget med ild, så det måtte jeg klare og tage ansvaret for, sagde mine forældre. Vinterdage med frost kulminerede det hen på aftenen med megen varme, men om morgenen var der nærmest frostvejr igen på værelset. Jeg fik ikke altid ros af mine to brødre for udførelsen af mit arbejde.

Der gik nogle år, så fik vi centralfyr. Jeg må sige, jeg syntes, det var genialt. Et eneste fyr i kælderen, som blev udgravet under spisestuen og så varme i hele huset ved hjælp af varmeapparater. Jeg overtog opvarmningen af hele præstegården, men det var jo ingen sag med et centralt fyr, blandt andet fordi min Far nu selv tog sig af asken og rensningen af det nye fyr. Og jeg kom på fast løn.

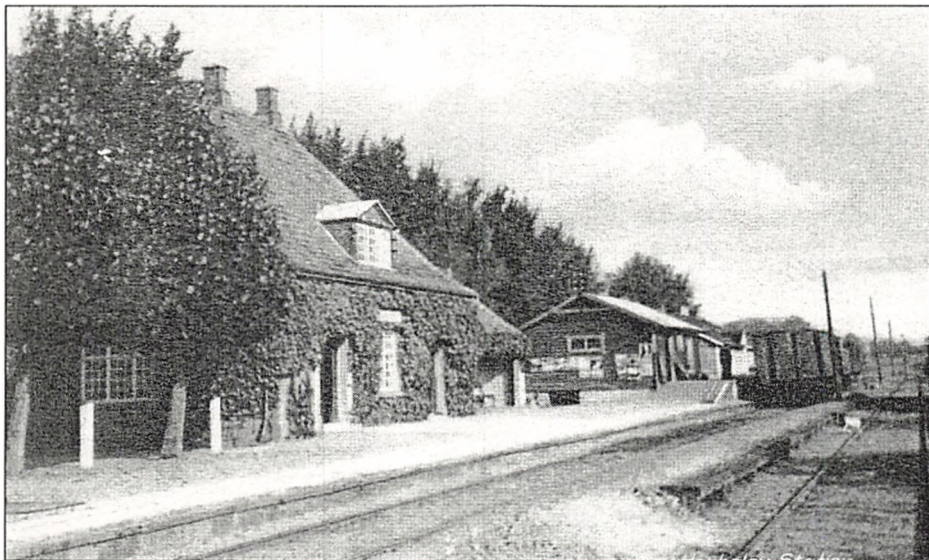
Skolen i Horbelev lærte kun mine mindre brødre at kende. Til gengæld kom jeg på fodboldholdet som højre innerwing og fik et udmærket forhold til mine jævnaldrende, som jeg også blev konfirmeret sammen med. Jeg traf en dag Bus-John på vejen, han kom siden på et udvalgt ynglinge-landshold, og han sagde: »Vi mangler lige en innerwing, så det passer fint!« Og det betød, at man blev optaget i et højt kvalificeret selskab af drenge i byen.

Men skolen, Ja, det var Nykøbing Katedralskole med afgang 6.20 nede fra stationen med skoletoget med røg og damp og det hele og med træsæder til passagererne. Stationsforstander Munkebo stod omklædt og med fornem kasket og forklarede os, at han var meget glad for at være stationsforstander i Horbelev: »Bare man dog ikke havde alle de forbandede tog!«

Det skal dog lige siges, at vi rejste først med toget efter efterårsferien – roeferien, som det hed her på Falster. I Vestjylland hed det kartoffelferie. Alt efter afgrøderne. Sommerferien hed høstferie. Det var i grunden kun juleferien, der var rigtig ferie. Feriernes navne vidner om, at skolebørnene havde arbejde ved landbruget. Ja, selv hundene havde i min barndom klart afgrænsede beskæftigelser med tilsvarende »titler« såsom rottehunde, hyrdehunde, jagthunde og lænkehunde. Skødehunde blev ikke rigtig regnet for duelige væsener.

Det var landbruget i de år, der satte dagsordenen for samfundet, for kirke og skole, for øvrighed og kultur. Vi kørte langt af sted

for at se Morten Korch-film. Det vil sige, vi kørte til Nykøbing, Stubbekøbing eller Nørre Alslev. Og da Morten Korch i egen høje person og med sit klingende fynske sprog i behold engang talte her på hotellet, var der stuvende fulde huse. På hotellet talte også justitsminister K. K. Stein-cke om lov og ret i landet. Den navnkundige præstefrue Anne Sofie Seidelin fortalte folkeeventyr og den radikale folketingspolitiker Helge Larsen, en fredsommelig og meget venlig lektor fra Nykøbing Katedralskole, talte ved Grundlovsmøde alt imens vores glubske kat, som hed Frøken Mikkelsen, besteg stærekassen og det år tog al opmærksomhed fra Danmarks Riges Grundlov. Samme Helge Larsen måtte lide den tort, da han endelig blev

Horbelev Station

undervisningsminister, i '68 at blive kaldt »Onde Helge« af de såkaldte studenteroprørere.

Helge Larsen var som sagt historielærer på Katedralskolen, hvor jeg havde ham som en afholdt lærer. Når vi kom på cykel de 16 kilometer, måske hjulpet af en lastvogn med roer, som

vi kunne hægte os fast i, var vi trætte. Helge Larsen lod os da ganske simpelt sove i den første time, idet vi afgav løfte om at følge godt med i de efterfølgende timer.

Ellers var der noget gammeldags, lidt tilstøvet, ved den gamle Katedralskole, som i dag, så vidt jeg ved, er Politistation. Gulvbrædderne var i den anselige bredde, billederne var i gulddrammer med alvorlige mandsporætter - som på et museum, hyggeligt på sin vis - og dørene så store som ladeporte, der ikke kunne lukkes ordentligt. Hver øjeblik ventede man, at Poul Martin Møller eller den yngre Kaj Munk, begge elever med 100 års mellemrum, skulle dukke op.

Og så var det således, at vi havde en lille times tid i ventesalen på jernbanestationen. Skolen åbnede først kl. 7.45. Især mandag morgen var stationens ventesal trådt i karakter. Gamle cerutskod, ølsjatter og overfyldte askebægre prægede borde og stole, de flossede voksdugsbænke og det noget afrakkede gulv. Men Katedralskolen kunne ikke slippe landsbytosser løs allerede ved 7-tiden, eller hvornår de første tog nu ankom. Der var en gammel stemning af, at byfolk var finere end bønderbørn, en stemning der tilsagde, at de egentlig havde bedst af et blive derude i landsbyerne, hvor de hørte hjemme. Købstadens rytme og skolens hørte sammen. Vores rektor Willesen hørte til i den gamle latinskoletradition. Han var matematiker og mathetisk student, men undlod ikke at minde os om, at da han tog sin studentereksamen, da hørte både græsk og latin med til den matematiske dannelse.

En mandag morgen skulle min Mor med toget til tandlæge. Hun havde også en del ventetid og satte sig ind i ventesalen. Ud over hvad jeg har nævnt med de halvfylde og overfyldte askebægre og ventesalens ånd og tilstand, lå der den morgen en mand med en meget stor ølvom og sov. Let opknappet. Han lå der i øvrigt hver mandag morgen.

Kort fortalt besluttede min Mor, at nu skulle jeg søge optagelse

på Sorø Akademi ligesom hendes brødre. Og derved blev det. Og efter mig fulgte mine brødre. Fra da af blev Horbelev Præstegård fristed og feriested. Jul, Påske og Pinse og de strålende somre på Marielyst ikke at forglemme, med kørekort og motorcykel i de lyse sommernætter.

Og dagene og årene gik og en skønne dag blev jeg forlovet i København. Med Mette, som blev så betaget af haven, at hun malede et billede af den på en af mine gamle skjorter fra min kostskoletid, det vil sige en hvid skjorte, som ikke er hvid mere, men som aftjente sin sidste værnepligt som lærred for rødbøgen og det grønne træ til venstre for rødbøgen. Jeg sad på kvistværelset ud imod parken og sled med det græske.

Afslutning

Det med at skulle være præstefrue afskrækkede vist nok de fleste piger. Men besøget her i Horbelev tror jeg nok virkede modsat. Vi blev i hvert fald gift. Jeg husker omkring opbruddet fra Horbelev, at jeg besøgte Johannes Belling, hvis søn Arne jeg var gode venner med. Da Johannes Belling, som selv var gårdmand, hørte, at min far havde købt Ussinggaard, sagde han: »Så rejser I herfra!« Jeg mente nu nok, at min Far blev i Horbelev sogn og at Ussinggaard skulle forpagtes ud. Mine forældre ville så bruge gården i deres ferier og sætte det forsømte stuehus i stand. »Nej«, slog Belling fast, »han rejser, tror du han vil stå på pinde for os, når han har fået sit eget?«.

Sådan havde jeg aldrig tænkt på det. Og jeg mener heller ikke mine forældre opfattede det at være præstefolk på den måde. Der var måske lige den sommermorgen, da muldvarpemanden Mads vækkede min Far: Solen var lige stået op, klokken var et sted mellem fire og fem. Han råbte nede fra døren: »Jeg skal melde et dødsfald hr. pastor!« Og min Far skyndte sig op og fik lidt vand i hovedet og lidt tøj på. Der var det år mange muldvarpe i havens græsplæne, de skulle tages om morgenen. Lønnen per muldvarp var en pilsner. Det dødsfald han ville

melde var: »Tre muldvarpe er afgået ved døden hr. pastor. Med afregning straks!« Muldvarpemanden Mads kunne nu og da være meget tørstig fra morgenstunden af.

Men ellers, nej. På pinde stod de ikke. Horbelev kirke blev de år, hvor de for alvor kom sig efter krigens år – og krigens sår. Og det kom til at gælde hele familien. Min søster blev gift i Horbelev kirke, vi tre brødre er alle konfirmeret her – og da jeg engang sad i kirken som forvirret stud.jur. og ikke kunne finde ud af noget som helst, især ikke »det med troen«, holdt min Far en prædiken på temaet: »Nu Jesu tro er al min trøst«.

På de ord blev jeg indskrevet ved det teologiske fakultet. Og jeg kan så i dag sige tak til det gamle sogn – fra os begge to. Horbelev blev en hjertesag for både min kone og mig. Vi blev gift i 1961, samme år som mine forældre forlod embedet.

Syskole / Børnehjem / Plejehjem / Rekonvalescenthjem, Grønsundsvej 279, Karleby

Det Classenske Fideicommis har siden 1851 og til salget af bygningen i 1975 haft en institution på Grønsundsvej 279 i Karleby. I startede en syskole, derefter børnehjem, så plejehjem og et rekonvalescenthjem.

Svend Ove Pedersen fortæller her om bygningen og institutionernes historie i de mange år.

På matrikel nr. 14b i Karleby, nu Grønsundsvej 279, oprettedes i 1851 en syskole, der i lighed med syskolerne i Moseby og Horbelev, blev støttet af Fideicommisset, som også ejede ejendommen i Karleby

I Det Classenske Fideicommis interesserede man sig desuden for skoler, asyler og fra midten af 1800-tallet også for børnehjem, der havde til formål at modtage forældreløse børn eller forladte børn.

På landsplan var der på dette tidspunkt en voksende forståelse for, at det var nødvendigt at oprette specielle hjem for børn, der havde mistet deres forældre. Hidtil havde fattigvæsenet betalt fattige familier på landet for at tage forældreløse børn i pleje, men med oprettelsen af fattiggårde blev det almindeligt at placere børnene her, hvor de kom til at leve sammen med mennesker, hvis levevis »kunne få meget skadelige følger for den opvoksende ungdoms karakter og levemåde«.

For at afhjælpe problemet oprettedes der flere steder foreninger med det formål at støtte et børnehjem, ligesom enkeltpersoner ved store gaver gjorde det muligt at oprette børnehjem.

På et meget tidligt tidspunkt i bevægelsens historie kom

det Classenske Fideicommis med i arbejdet, og som det var tilfældet med mange andre opgaver, som Fideicommisset tog op i disse år, var det P.H. Classen, der var ophavsmanden.

Peter Hersleb Classen sad i Fideicommissets direktion fra 1825 til 1886. Han var søn af Michael Classen, en fætter til Det Classenske Fideicommis grundlægger generalmajor J. F. Classen. Han var specielt interesseret i godsernes drift og boede på Corselitze fra 1828

I marts 1862 henvendte P. H. Classen sig til sine meddirektører i København og foreslog dem, at Fideicommisset skulle gøre skridt til oprettelse af et eller flere børnehjem på Falster. Ganske vist kaldte Classen ikke det hjem, som skulle oprettes, for et børnehjem, idet han talte om en pensionsanstalt eller kostskole, men en nøjere undersøgelse af hans forslag viser, at det, han tilsigtede, var oprettelsen af et hjem, hvortil man kunne sende de pigebørn, der nu blev udsat i pleje af det offentlige for betaling. Classen var særlig ivrig efter at gøre noget for pigerne, da der hidtil ikke var gjort noget for dem. Pigerne skulle optages fra det 6-7 år, idet man da var sikker på, at de kunne hjælpe sig selv, samtidig med at de i den alder ikke var blevet helt fordærvede.

Indenfor direktionen mødte planen en del modstand, navnlig af økonomiske grunde, men man afviste dog ikke sagen, og efter at have studeret forholdene på hjemmet Børnely i Lyngby indgav Classen et nyt forslag i juni 1862.

Efter Classens nye forslag skulle børnehjemmene kunne optage 12 pigebørn, og man ville da være i stand til at give børnene et virkeligt hjem, og undgå den store anstalts uheldige sider. Classen foreslog, at der skulle oprettes to sådanne hjem i Næs i forbindelse med en skole, der ligeledes måtte oprettes af Fideicommisset, samt et hjem i Horbelev og et hjem i Karleby, altså i alt 4 børnehjem.

Direktionen vedtog foreløbig at opføre et børnehjem, idet

man foretrak at begynde småt og gøre sine erfaringer, inden man bandt større kapitaler i børnehjemmene, og man valgte Karleby, som det sted, hvor hjemmet skulle opføres.

I løbet af vinteren 1862-63 fandt byggeriet sted på Grønsundsvej 279, hvor også skolen lå, og 11. juli 1863 kunne P.H. Classen åbne hjemmet på direktionens vegne. Classen holdt en tale, hvori han udtrykte håbet om at børnehjemmet med guds bistand ville opnå sin bestemmelse, som er at opdrage og uddanne fattige pigebørn til at blive duelige og kristelige tjenestepiger. Derefter fik sognepræsten pastor Lütken ordet, og han nedbad guds velsignelse over stiftelsen med et vers, der var anbragt i hjemmets dagligstue, og som uden tvivl var forfattet af Classen selv:

I Jesu navn bør al vor gerning ske,
O, Herre, giv os din velsignelse.
Giv fremgang, varighed og lykke
Det lille børnehjem, som her vi bygge.

På indvielsesdagen var 7 plejebørn tilstede, og det var meningen foreløbig at begynde med 8 børn, og langsomt øge antallet, indtil alle hjemmets 12 pladser var optaget. Til hjemmets etablering medgik i alt 5.340 rdl., og udgifterne beløb sig det første år til 997 rdl.

Som plejemor for de 12 pigebørn ansattes fra 1. Juli 1863 enkefru Wilhelmine Schmidt, som blev i stillingen til 1875, da hun afgik på grund af svagelighed. Fideicommisset overdrog derefter ledelsen af hjemmet til en fra Diakonissestiftelsen udsendt søster, og så længe hjemmet eksisterede blev det ledet af diakonisser.

Ved fru Schmidt's afrejse gennemførtes den betydelige forbedring på hjemmet, at de gamle tomandssenge blev afløst af enkeltsenge.

Børnehjemmet i Karleby var installeret i en grundmuret

bygning og tækket med tegl. Bygningen var specielt opført til brug for børnehjemmet, og det indeholdt en stor sovesal til børnene, en dagligstue og et værelse for plejemoderen, endvidere fandtes der køkken, spisekammer m.m.

Til de mange institutioner, der blev oprettet af Fideicommisset på Falster til hjælp for den opvoksende slægt, hører også Karleby Plejehjem.

De nærmere enkeltheder vedrørende oprettelsen af denne plejestue for børn og unge konfirmerede piger ligger i det dunkle, men det er ganske givet gehejmeråd Classen, der tog initiativet og gennemførte sagen.

Plejehjemmet, der oprindeligt kunne rumme 8 børn, blev åbnet den 23. Juli 1877. Det blev indrettet i den gamle syskoles bygning, og Classen blev bebrejdet, at han egenmægtig havde nedlagt syskolen på et tidspunkt, hvor den stod i fuldt flor, og modtog et elevtal, der var større end nogen sinde.

Det er ikke oplyst i protokollen, hvor syskolen er flyttet hen eller om den helt er nedlagt; den kan også være overført til kommuneskolen, som er nabo. Plejestuen modtog børn af begge køn i alderen fra 3 til 15 år, drenge dog kun til 7 år, og desuden piger og unge kvinder til 25 års alderen.

Det var en betingelse for at komme i betragtning, at ansøgeren enten var rekonvalescent efter en sygdom eller led af en eller anden sygdom, der dog ikke krævede egentlig hospitalspleje eller dagligt lægetilsyn. Fra direktionens side tænkte man, at et ophold på 2 - 12 måneder måtte være tilstrækkeligt, især når der under sagkyndigt tilsyn blev draget omsorg for en god tjenlig ernæring, ophold i frisk luft og eventuel strandbad.

I plejeløn opkrævede man i begyndelsen 50 øre om dagen, men der kunne gives friplads til personer, der ikke var under det offentliges og fattigvæsnets forsørgelse.

Den bygning, hvori plejestuen anbragtes, lå umiddelbart op til

børnehjemmet, og det var et meget gammelt hus, der bestod af 9 fag vinduer, og der var således, som det ofte var tilfældet med den slags bygninger på det tidspunkt, meget lavt til loftet. Dette var en stor ulempe, da hjemmet først og fremmest var bestemt til at modtage syge børn.

Økonomien blev drevet i fællesskab med børnehjemmet. Man havde fælles køkken og spisestue, hvilket heller ikke kunne siges at være en tilfredsstillende ordning, da der på denne måde fandt en skadelig sammenblanding af syge og raske børn sted. Det varede da heller ikke længe før Classen, der omfattede den nye institution med stor kærlighed, begyndte at overveje, hvorledes man skulle afhjælpe manglerne. Til støtte for sit ønske om en forandring kunne han anføre en udtalelse fra Dr. S. Engelsted, som i oktober 1882 besøgte Corselitze, for at se på Fideicommissets forskellige filantropiske institutioner.

Om Karleby Børnehjem udtalte Dr. Engelsted sig i rosende vendinger, medens han var meget utilfreds med plejestuen og udtalte, at bygningen var så slet, at den måtte nedrives. Under sit besøg på Corselitze diskuterede Engelsted og Classen ivrigt den mulighed at lægge plejestuen ned til vandet, da det ofte havde vist sig vanskeligt, at få syge børn transporteret den lange vej fra Karleby til stranden. Man opgav dog at finde en løsning, da man frygtede, at den skarpe østenvind om vinteren, i forbindelse med havgusen, ville virke skadelig på mange af patienterne

28. december 1882 indgav Classen et forslag til sine meddirektører, der gik ud på en delvis ombygning af det gamle hus. Han foreslog, at 6 af de 9 fag skulle blive stående. De indeholdt den fælles dagligstue, plejemoderens værelse og en forstue, med opgang til loftet. De 3 øvrige fag bestod af børnenes sovesal, og det var navnlig denne del af bygningen, der trængte til fornyelse. Endvidere foreslog Classen, at der skulle indrettes bedre baderum og klosetter. En stedlig murermester havde givet tilbud, og denne mente, at han for 5.000 kr. kunne

rive de 3 fag ned, og opføre en nybygning på den gamles sted, og i vinkel med denne bygge en sidelænge til en lille sygestue, badeværelse m.m.. Højden skulle øges, således at den blev den samme som i børnehjemmet. Endelig foreslog Classen, at give børnehjemmet en tilbygning mod øst, og indrette fælles spisestue for begge institutioner.

I sin nye skikkelse kunne plejestuen, når den var fuldt belagt, rumme 14 børn, hvoraf de 2 boede i sygeværelset, og de 12 på sovesalen. Da Classen var død og Grev Ahlefeldt havde overtaget ledelsen af godserne og hermed tilsynet med de forskellige filantropiske institutioner på Falster, fremkom der i 1887 et forslag fra ham om helt at ophæve Karleby Børnehjem, og i stedet for indrette et stort rekonvalescenthjem for pigebørn.

Når greve Ahlefeldt ønskede denne radikale ændring skyldtes det navnlig, at han betragtede sammenblandingen af syge og raske børn for meget skadelig. Endelig fandt han belægningen af de enkelte værelser alt for stor.

Hans forslag gik ud på at plejehjemmet skulle modtage 28 pigebørn. I de 2 sovesale kunne der anbringes 10 senge, i den gamle fælles spisestue 6, og i sygeværelset som tidligere 2. Den ene af de 2 dagligstuer kunne indrettes til fælles spisestue for alle børnene. Af de 28 børn burde de 14 optages på fripladser, medens der skulle opkræves 25 – 35 øre om dagen for resten. Forandringen ville på denne måde ikke medføre forøgede udgifter for Fideicommisset.

Forslaget vandt i første omgang ingen tilslutning hos direktionen, men på et direktionsmøde i sommeren 1889 vedtoges ophævelsen af Karleby Børnehjem, og 1. november 1891 forlod det sidste barn hjemmet.

I de følgende år var søgningen til plejehjemmet god, og der fremkom fra tid til anden forslag om at udvide hjemmet. Både

Beboere og personale på Karleby plejehjem omkring år 1900

Fideicommissets læge Fuglede og den ledende diakonisse på stedet var lige ivrige efter en udvidelse. Men forslaget mødte ingen tilslutning hos direktionen.

På grund af den ret gammeldags indretning og de snævre pladsforhold indskrænkede man i 1898 patienttallet i vintertiden fra 30 til 20. I 1912 forandredes bestemmelserne om adgang til hjemmet. Drengbørn fik ikke længere adgang, og hjemmet stod fra nu af kun åbent for piger og unge kvinder i alderen 10 - 30 år.

Til trods for den noget afsides beliggenhed på Falster, var det gennem hele perioden fortrinsvis patienter fra København og Frederiksberg, der blev indlagt. Fra Lolland Falster kom der naturligvis en del, og med tiden fik man ligeledes søgning fra Sjælland, Jylland og Fyn.

Medens Fideicommissets tilskud til driften i årene forud for 1914 havde ligget på 9 - 10.000 kr., steg udgifterne i løbet af

ganske kort tid med 50%, og da man i regnskabsåret 1917 – 18 gik over til at lade opholdet være gratis, beløb det årlige tilskud sig til 20.000 kr.

Når direktionen besluttede at lade opholdet være gratis, skyldtes det et forslag fra godsforvalter Valentiner. I en skrivelse af 30. maj 1908 havde han hævdet, at det gav anledning til mange vanskeligheder mellem patienterne, at nogle boede gratis, og at andre måtte betale. Det var endvidere ret besværligt at vælge, hvem der skulle nyde frit ophold, og man var klar over, at man flere gange havde taget fejl. Direktionen anerkendte rigtigheden af de fremførte argumenter, og 17. Juni 1918 udgik der bemyndigelse til godsforvalteren om for fremtiden ikke at opkræve opholdspenge.

I de meget dyre år efter krigen krævede Karleby Plejehjem et årligt tilskud på ca. 37.000 kr., men derefter faldt summen på ny, og gennem en lang årrække behøvedes der kun et tilskud på 20 – 25.000 kr.. Socialreformens gennemførelse fremkaldte visse drøftelser om Karleby Plejehjems fremtid, og disse forhandlinger var så meget mere nødvendige, som det omkring 1930 havde vist sig, at hjemmet ikke længere havde den store tilgang som tidligere.

*Karleby
Rekonvalecenthjem blev
ledet af diakonisser.*

*Vi kender desværre
ikke navnet på denne
diakonisse*

Der fremkom forskellige forklaringer på det sørgelige fænomen, at stuerne i Karleby ofte kun rummede en del af de patienter, som der kunne skaffes plads til. For en stor del skyldtes den ringe tilslutning beliggenheden, der gjorde det vanskeligt for de pårørende at besøge deres slægtinge, og endvidere var hele indretningen gammeldags.

Endnu var der ikke indlagt centralvarme i hjemmet, og mange patienter klagede om vinteren over kulde. Der herskede endvidere utilfredshed med de store sovesale.

En del af disse mangler blev afhjulpet omkring midten af 1930erne, idet en af sovesalene blev delt i to mindre værelser, og der blev installeret moderne badeindretning, men heller ikke disse forbedringer formåede at stimulere tilgangen, og diskussionen om hjemmets fremtid fortsatte. Medicinaldirektør Frandsen, der besøgte hjemmet i 1938, var ret utilfreds med ordningen i Karleby, og lagde ikke skjul på, at sådan som driften var ordnet i øjeblikket, måtte han anse det for spild af penge at fortsætte.

Karleby Rekonvalecentrum 1935

Efter hans opfattelse burde hjemmet indrettes til rekonvalescenthjem for udskrevne hospitalspatienter fra Lolland Falster. Fideicommissets tilsynsførende læge Noe Tang Petersen var af en anden opfattelse. Så vidt han kunne se, opfyldte hjemmet en vigtig mission, og sammen med godsforvalter Valentiner og den ledende diakonisse hældede han til den anskuelse, at den ringe tilgang skyldtes det gamle navn Karleby Plejehjem.

For at undgå dette, bestemte direktionen i september 1940, at institutionen for fremtiden skulle hedde Karleby Rekonvalescenthjem. Samtidig blev man enige om, at hjemmet skulle åbnes for alle kvinder i alderen 15 - 35 år, altså ikke alene for de ugifte.

Erfaringen havde vist, at der kun var ringe søgning til hjemmet af piger i alderen 10 - 15 år, muligvis som følge af svagbørnskolonierne. Herefter var det kvinder, det havde brug for at komme til kræfter efter operationer eller af andre årsager, der benyttede Karleby Rekonvalescenthjem.

I alle de sidste år, hvor hjemmet fungerede, var Marius Mortensen fast køremand til forskellige ture. Han kørte bl.a. for beboerne, når de skulle til Tunnerup strand, hvor hjemmet havde badehus med bro. Marius Mortens søn Johannes overtog senere arbejdet som køremand.

Den 1. oktober 1975 blev hjemmet nedlagt, samtidig med at begge søstre, Ella Hansen og Dagny Viltoft, skulle gå på pension.

Herefter blev ejendommen solgt og overgik til privat eje. Det samme gjorde naboejendommen Grønsundsvej 277, som også var ejet af Fideicommisset, og som i alle årene havde været bolig for hjemmets havemand, som også hentede patienternes bagage på trækvogn på Karleby station i Eged.

Kilder: Harald Jørgensen og Fridlev Skrubbeltang: Det Classenske Fideicommis gennem 150 år i uddrag v/Sv. O. Pedersen, Nr. Ørslev

Mormonerne i Danmark og i Salt Lake City

Vibeke Ravn - Mortensen

Mormonerne – Jesu Kristi af Sidste Dages Hellige – er en religiøs sekt, der også er kendt for det store 300-mands Tabernakelkor, det enestående og enorme lager af genealogiske oplysninger fra hele verden samt polygami – flerkoneri.

Hvornår og hvordan opstod sekten, og hvorfor tog også folk fra Lolland-Falster den store beslutning at vende det gamle fædreland ryggen til fordel for en uvis fremtid i Zion, som mormonerne kalder Salt Lake City i staten Utah i De forenede Stater

5.juni 1853 indsendte provst Andreas Christian Pontoppidan en indberetning fra Vester Ulslev sogn på Lolland til biskop D.G. Monrad i Nykøbing Falster. Provstens ærinde var, at der i årene 1852 og 1853 havde været mormoner på egnen. Ikke uventet tog provsten stor afstand fra de missionerende mormonpræster, og han tegner også et interessant billede af de mennesker, der valgte at efterlade sig alt for at følge missionærerne til Amerika. Og af de, der fortrod og vendte tilbage til Folkekirken.

Her er et par glimt af Pontoppidans beskrivelser:

“ I marts måned 1852 begav to husmænd af Vester Ulslev, skomager Hartvig Møller og væver Niels Christensen sig til Toreby for at opsøge nogle mormonpræster. Det som bevægede de to mænd til at søge denne forbindelse var håbet om ved hjælp af sekten at komme til Amerika, medens der ikke hos nogen af dem findes spor til, at den religiøse interesse har haft nogen andel i beslutningen. Derimod havde deres koner en meget betydelig andel og jeg tager ganske sikkert ikke fejl, når

jeg siger, at Niels Væver formentlig er blevet tilskyndet af sin kone til dette ekstraordinære skridt.”

Herefter beskriver Pontoppidan de to familier med både psykologisk sans og ikke uden ironi.

“ H.M. er en flygtig forfængelig ordgyder, der tror sig skikket til en hel anden stilling end den, han indtager, han lider af ulyst til stadig virksomhed og er i høj grad utilfreds med samfundsforholdene, som ikke tillader ham at nyde livet uden arbejde”. De to mænds hustruer, skomageren og væverens, får en meget hård medfart af Pontoppidan. Den ene har sat mandens formue overstyr, den anden var herskesyg og utilfreds pirrelig. Kort sagt, Pontoppidan mener, at det kun er godt, at de to familier damper af til Staterne.

Det skete imidlertid ikke. Mormonpræsterne kørte kun frem med sektens velsignelser, og trusler om straffedomme i uendelige gentagelser. Ikke et ord om rejsen til Amerika. Og det var jo ifølge provsten hovedtrækkraften til at gå ind i Mormonkirken. Løftet om at væverens kone skulle blive rask straks efter dåben, gik heller ikke i opfyldelse. Så provsten kunne meddele biskoppen, at de to vildfarne får igen var vendt tilbage til den trygge folkekirkefold.

Derimod var det et tab for kirken, da en “flittig og bestandig” bonde lader sig overtale til at “gå til Amerika” med sekten tillige med kone, to voksne døtre og en gammel mor. “Han var en af dem, der har anvendt størst flid på sine børns kristelige undervisning- ligesom der i det hele familieliv herskede flid, orden, tarvelighed og sædelighed”. Men den sædelige bondemand havde ondt i økonomien. Drømmen om guld på gaderne i den nye verden lokkede, og da han yderligere led af “hypocondristiske stemninger”, var han et let bytte for mormonernes trusler om den nært forestående dommedag.

Om mormonpræsterne er der ikke mange rosende ord fra Pontoppidan, den ene var en beregnende og listig person, for

øvrigt uden al dannelse og uden naturlig veltalenhed, siger den forargede provst.

Desværre foreligger der ikke svarskrivelse fra biskop Monrad, der jo selv engang var præst i Vester Ulslev, og der foreligger ikke eksakte oplysninger, om den flittige bonde og hans familie virkelig tog til Amerika.

På FALSTER rasede “mormon-epidemien” også. Der findes beretninger om mormoner i Karleby, Åstrup, Sdr.Kirkeby, Gundslev og Tingsted (nævnes i Biskop SW Bingesbølls visitatsbog 1862) . I Nr.Ørslev –bogen er mødet med mormonerne fortalt indgående:

“Ved møderne søndag eftermiddag så man byens ungdom drage af sted i skarer til Moldersgraven, ikke så meget for at høre, hvad mormonerne kunne have at sige, men meget mere for at lave sjov med prædikanterne, hvem man generede på de mest tænkelige måder, ingen råheder var for simple til at slynge dem i møde”

“Her i byen gik det særlig ud over en familie, et par unge folk, der var kommet fra Østfalster. Manden hed Mikkell Halling, hans kone kaldtes Trine-Mikkels. Det var et par tiltalende unge mennesker, der synes at leve lykkeligt i deres første hvedebrødsdage. Deres lille gård lå lige vest for nuværende Georg Petersens gård, næsten klods op ad Moldersgraven.”

I bogen Nr. Ørslev Bys historie fortælles videre, at det unge par uheldigvis havde fået et “åndssvækket barn”, hvilket belastede den lille familie meget. Trine-Mikkels var nu kommet under indflydelse af Trine Rommer, der havde tilsluttet sig mormonerne. Trine Rommer havde overbevist moderen til det åndssvage barn om, at i Utah hos mormonerne ville den lille pige straks blive helbredt.” Man kunne blot tænke på den store sø, hvor badning kunne foregå uden mindste fare for at drukne, idet en underfuld kraft holdt menneskene oppe, når de kastede sig i vandet”.

Stakkels Trine-Mikles følte sig meget fristet, men da hendes mand kraftigt modsatte sig rejsen derover i det ukendte, måtte planerne kuldkastes. Foreløbigt. For da ægtemanden ulykkeligtvis døde få år efter, ser det ud til at Trine –Mikles fik sin drøm opfyldt. I al fald iførte hun sin døde mand rejseklæder, for hun synes ikke hun ville se ham nogen, når de igen skulle mødes i Zion= Utah.

I Falkerslev sogn var et par velhavende gårdmandsfolk blevet omvendt. Disse var store gevinster for mormonerne. Gårdmændene havde jo fået likvid kapital ved salg af deres ejendomme og den skulle nu bruges som betaling for de mindre bemidlede rejser til USA.

Ved mormonmøderne i Falkerslev gik det af og til temmelig vildt for sig. Når mormonprædikanterne gik for vidt i deres missions-iver og de ikke lod sig rokke af ukvems- og hånsord, gik man over til håndgribeligheder med prygl. Og en gang bandt man sågar et reb om livet på dem og hejsede dem ned i brønden til en svalende dukkert!

“ Omkring 1860 stod man så færdig til at drage af sted til de attræede egne i det fjerne Vesten. I flok og følge drog man af sted. De af dem der havde flere penge end til egne rejseudgifter, betalte for dem, der ingen havde. På den måde kom Rommerfolkene med. Pe-Nielsen, der havde haft et lille sted ved Vængerne, kunne nok klare for sig. Det var kun sejladsen over Atlanten, der kostede penge. Resten af vejen måtte man vandre til fods, da der endnu på den tid ikke var jernbaneveje til det vestlige Amerika.”

Episoderne med mormonerne slutter i Nr. Ørslev-bogen med at fortælle, at Pe-Nielsen døde undervejs, og han “ligger begravet et eller andet sted i den amerikanske jord, hvor måske nu en udvandret dansk farmer drager sin plov henover hans grav”. Den afdødes søn overlevede strabadserne og kom senere hjem på besøg i sit gamle sogn, “hvor han var meget

stille og ubemærket og han vandt så vidt man ved heller ingen proselytter, men han var underholdende og interessant, når han fortalte om det dejlige liv og forhold derovre.”

Hvad var det så, der fascinerede og lokkede folk til USA?

Der er sikkert flere grunde hertil. Først og fremmest var det vel drømmen om bedre levevilkår og måske endda rigdom. Landbrugs-reformerne var midt i 1800-tallet ved at slå igennem for alvor. Der opstod et landproletariat af fattige daglejere og husmænd - industrialismen bankede på og drev mange til byerne. Den gryende folkeoplysning og krav om mere indflydelse, kritik mod kirken og udsigt til livslangt slid i armod, har vel også været årsager til at starte på en frisk i nye uprøvede forhold.

Hvad var Mormonkirken for en størrelse og hvad stod den egentligt for?

Jesu Kristi Kirke af Sidste Dages Hellige er et kristent trossamfund. Den lærer, at Jesus Kristus er Guds Søn og menneskehedens Frelser. Den tese ligger jo meget nær den Evangelisk-lutherske trosopfattelse, men sekten adskiller sig på mange andre punkter. Herom senere. I dag udgør Mormonkirken, som sekten også kaldes, 600-700 millioner mennesker verden over. Sektens hovedkvarter ligger i Salt Lake City i staten Utah i USA. Med Tempelpladsen og den enorme kirke, også kaldet Templet, udstråler området et magtcentrum, hvis tråde strækker sig ud til hele verden.

Her styres og koordineres hele sektens virksomhed, der især består af missions-arbejde, men også af store potente industrivirksomheder. Hvorledes var det muligt for en lille flok troende i midten af 1800-tallet at ekspandere til sådan en multinational koncern?

Historisk set var baggrunden den gryende industrialisme, der i midten af 1800-tallet begyndte at blomstre. Landbrugets

modernisering medførte stor indvandring til byerne, der dog ikke kunne beskæftige den store skare af arbejdsløse landarbejdere. Man så sig om efter andre levevilkår, og den nye verden på den anden side af Atlanterhavet lokkede med nye udfordringer.

I Nordamerika fik en bondedreng en åbenbaring. Efter hvad historien fortæller fik han nogle guldtavler i hænde ved åbenbaringen. Herpå var en skrift med ægyptiske hieroglyffer. Som en særlig guddommelig nådegave, blev han i stand til at tyde disse skrifter. De var udfærdiget af profeten Mormon fra en af Israels stammer, der udvandrede til Nordamerika år 600 før Kristus. Bondedrengen, Joseph Smith, fik ved flere åbenbaringer besked på at grundlægge en sekt, baseret på Mormon og det skete i Fayette i USA i 1830.

Kirken voksede hurtigt, men modstand og forfølgelse tvang den til at flytte mod vest. 1844 blev Joseph Smith myrdet i Illinois af en pøbelhob, der var fjendtlig overfor sekten. Medlemmernes huse blev brændt af og nu startede den lange, ukendte og uvejsomme rejse mod vest til Utah under ledelse af den legendariske Brigham Young. De 147 mormoner var de første hvide bosættere i territoriet, som var valgt med omhu. For det lå nemlig udenfor De Forenede Staters jurisdiktion og her kunne de praktisere deres tro som de ville. Ved ankomsten til den store saltsø skal Young have udtalt. "This is the place", (her er STEDET) og her fik byen det navn, den bærer i dag: Salt Lake City.

Nogle få måneder senere sluttede 1500 nye medlemmer sig til og allerede i 1850 var menigheden vokset til 11.350 personer i hele Utah-området. Denne enorme øgning af de troende skyldes også guldgravernes passage gennem Utah, hvorved mormon-samfundets isolation blev brudt og landets overdragelse fra Mexico til Staterne i samme periode har også medvirket hertil.

Under Youngs dynamiske ledelse blev byen Salt Lake City grundlagt efter en nøje gennemtænkt plan. En slags forløber for moderne byplanlægning. Hvert hus blev anbragt på en lod, der skulle brødføde en familie og ganske langsomt opstod en koloni, der snart efter bredte sig i det ubeboede kæmpeområde. Det vigtigste var jo missionsarbejde. Og de lokale indianerstamme var de første, der blev fokuseret på. Det stod klart for Brigham Young, at der måtte sørges for efterkommere og flerkoneriet, der var en del af kirkens basis-elementer, blev hurtigt effektueret. Især på baggrund af mangel på mænd, var det efter Young opfattelse nødvendigt med polygami, "Og ikke på grund af mit begær, men som en guddommelig befaling", skal han have sagt.

I årene efter den første etablering opstod der en del bryderier med Forbundsstaternes ledelse, idet der ikke var stemning for at optage Utah i rækken af de nytilkomne stater, først og fremmest på grund af flerkoneriet. Men også mormonernes inddragning af land til kvæg og bosættelse stred imod den føderale lovgivning. Striden tilspidsede sig, og da regeringen i Washington tog det drastiske skridt at konfiskere Mormonkirkens midler, opgav denne polygamiet og Utah blev indlemmet i Unionen i 1896, 49 år efter den dag, de satte deres fødder for første gang i Salt Lake-området. Men så sent som 1899 nægtede repræsentanternes hus at modtage en demokratisk valgt repræsentant fra Mormonkirken

Først efter 1.verdenskrig højnedes resten af USA.s anseelse af mormon-staten i Vestamerika. Da det kom frem, at mormonkirken havde bidraget med 21.000 mand til hæren og millioner af dollars til krigsførelsen, fik man mere respekt for kirkestatens nationalfølelse.

De Sidste Dages Hellige var nemlig blevet temmelig velhavende. I begyndelsen ernærede mormonerne sig væsentligst ved kvægbrug, men også minedriften var en betydelig indtægtskilde. Kul, bly og jern var rigt forekommende

og da jernbanen blev anlagt i 1870,erne, udvidedes minedriften betydeligt. I dag ejer Mormonkirken USA.s største kvægranch, mange hoteller, TV-selskaber, tekstilvirksomheder og USA.s største kongrescenter i Salt Lake City.

En stor del af organisationen bæres af frivillige lægpræster og missionærer, som alle er ulønnede.

Overordnet er det familien, som er det centrale punkt i sekten. Her styrkes sammenholdet, her foregår undervisning og opdragelse i etiske leveregler. Og her stræbes der efter, at hvert menneske udvikler sig socialt, emotionelt og intellektuelt. Familien er en enhed i livet og efter døden.

Sekten er også kendt for asketisk livsførelse. Der nydes hverken tobak eller alkohol, man tilstræber en høj moral, og at betjene og hjælpe andre er en vigtig ledetråd.

Det berømte slægtsarkiv:

Et særligt element i mormonkirkens trosgrundlag er den såkaldte dødedåb. Det drejer sig om den opfattelse, at familiens afdøde forfædre, der ikke har haft mulighed for at lade sig døbe til denne tro, befinder sig på et såkaldt mellemstadie i døden, hvor de levende efterkommere så at sige på de dødes vegne døber disse og indlemmer dem i den rette lære.

Det har så medført, at der i Salt Lake City befinder sig et slægtsbibliotek med mere end 60 millioner navne, sammenkædet i generationer. Alle kirkemedlemmerne har pligt til at aflevere en 4-generations anetavle, som indgår i sektens store EDB-system. Efter planen skulle der komme 8 millioner flere navne til – om året! Biblioteket er selvsagt etableret for netop at kunne søge sine forfædre og sikre, at de hedengangne kan få den evige salighed, men også store skarer af slægtsforskere fra hele verden strømmer til biblioteket i Utah for at søge efter deres efterkommere. Ved afholdelse af store kongresser styrkes interessen også for slægtsforskning og i 1980 deltog ikke færre

end 11.400 mennesker og 250 foredragsholdere fra 30 lande. Biblioteket har gennemsnitligt 2400 besøgende dagligt og der står 450 hjælpere parat til de søgendes rådighed.

Danske slægtsforskere har også en del at takke mormonerne for i deres ivrige søgen efter forgangne slægter. I 1950erne og 60erne gennemførte mormonerne store mirkofilmninger af danske kirkebøger og det aftaltes da, at dansk arkivvæsen modtog en kopi af samtlige film, medens moderfilmene opbevares i atomsikrede klippemagasiner i Utah.

I årene 1850-1900 emigrerede 12.350 danske mormoner til Utah, det er 247 gennemsnitligt om året.

Der opstod efterhånden en dansker-koloni, der bidrog til landets opdyrkning og udvikling. For de veluddannede danske mejerister var der en god chance i kvægl landet, hvor dette erhverv var ukendt.

Næsten 10% af staten Utahs indbyggere kan føre deres rødder tilbage til Danmark.

Til slut et kort sammendrag af en rejse til Utah anno 1852:

1852:

20. december: Afrejse fra København med damper

28. december: Ankomst til Hull, England. Videre med jernbane til Liverpool, efter 2 uger videre med sejskib. 3 døde, 2 fødsler

1853:

16. januar: Videre med sejskib over Atlanten. Mange dage med stille vejr, vandet slap op, maden var knap og der var flere dødsfald.

8. marts: Skibet kom til Mississippis flodmunding i den Mexikanske golf. Flere dødsfald under ophold i havnen.

Rejsen fortsatte med damper op ad floden til St. Louis. Her købte man fornødenheder til rejsen over land. Endnu 6 døde,

atter med floddamper til byen Keokuk i staten Iowa, hvor man slog lejr og blev endnu 4 uger. Her modtog man vogne og okser, som danskerne havde nogen vanskelighed med, idet de forsøgte at belægge dem med seletøj. Det gjorde dem helt vilde og det varede længe, før man lærte at bruge den lange pisk

21. maj: Toget rullede af sted. 34 vogne og 130 okser. På rejsen døde adskillige, nogle af de hellige mistede troen og drog deres egne veje.

30. september: Gruppen kom sikkert ind i Salt Lake City, 9 måneder og 10 dage efter afrejsen fra København.

Efter ankomsten mødtes de med lederen Brigham Young og han rådede de nyankomne til at bosætte sig i Sanpete Valley-området. Dalen blev herefter skandinavisk domineret.

Kilder:

Lolland-Falsters Historiske Samfunds Årbog 1953

Lolland-Falster Stift i 150 år. Gads Forlag, København, 1955

Jørgen W. Schmidt: Oh du Zion i Vest, Rosenkilde og Bagger, 1965

The American Peoples Encyclopedia, Grolier Incorporated, 1964

Nørre Ørslev Bys Historie v. Ole Rasmussen og K. Holm Pedersen. 1990

Mormonkirkens hjemmeside. www.mormon.dk

Bornholmsturen 5. og 6. maj 2003

Knud Ambus

Lokalhistorisk Forening arrangerer hvert år en udflugt.

I år var det en to-dagestur til Bornholm, hvor en af deltagerne, Knud Ambus her fortæller om sine indtryk fra turen.

Som en af de heldige, der kom med på turen til Bornholm, vil jeg gerne have lov til at sige: »Tak til dem, der havde gjort det store forarbejde«. Alt kørte efter et i forvejen planlagt program. At vi så også blev tildelt alle tiders flinke chauffør og alle tiders humørbombe af en guide, gjorde ikke turen mindre oplevelsesrig. For mit eget vedkommende, som aldrig før har været på Bornholm, var det en stor oplevelse.

Efter at alle var samlet op, gik turen op over Sjælland, ind forbi lufthavnen i Kastrup og ned i en lang tunnel, ud til Peberholm, hvor den nye Øresundsbro begynder. Ja, - så fik man prøvet den også.

Efter et kort stop så snart vi var kommet over, og der stadig var god tid, inden vi skulle sejle fra Ystad, blev vi kørt på en lille rundtur ned til Falsterbo, hvilket nok kan siges at være ret så relevant, da der jo for fire-fem hundrede år siden også var mange fra Stubbekøbingkanten, som var med over og fange sild på de kanter. Chaufføren, Tim hed han, havde ret godt kendskab til alt, hvad vi kom forbi, og fortalte os levende om det. Han kørte os også ind igennem Trelleborg og her tæt forbi havnen, hvor vi kunne se nogle af de store tysklandsfærger.

Vel ankommen til Rønne, var det, at vi fik vores fortræffelige guide ombord. Han hed Hans. Jeg tror, han havde kendskab til alt, hvad der rørte sig på Bornholm. Vi kom ikke forbi en kirke eller en institution uden han havde en forklaring på, hvad det

var , vi så. Selv mange af de enkelte personer, vi kom forbi, havde han et eller andet at sige om.

Fra Rønne kørte vi tværs over øen. Første punkt var Østerlars rundkirke. Den ældste og største af rundkirkerne. Fra begyndelsen indrettet som fæstningsanlæg, hvor folk kunne søge ind, hvis der kom fremmede på plyndringstogt.

Sådan fik vi det fortalt på turen, men Siden har jeg læst, at det er helt forkert. Rundkirkerne skulle i stedet for være bygget som observatorium med Østerlars som midtpunkt og de andre tre nøjagtig placeret i forhold til den.

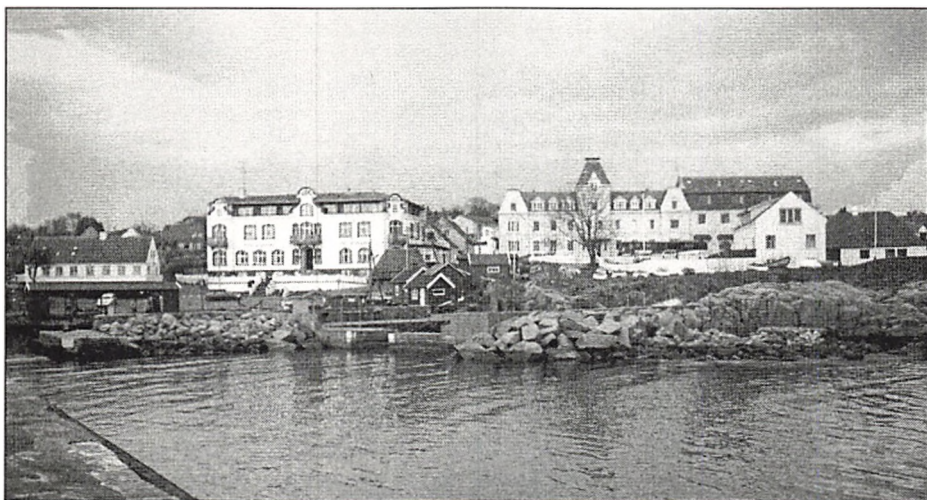
Østerlars kirke

Andet punkt på første dag var Oluf Høst Museet i Gudhjem. Byen Gudhjem ligger op ad en ret stejl skrænt. Set ude fra havet ser det sikkert flot ud. Vi kom til byen øverst oppe, og fik hele turen lige ned til vandet. Mange steder var der så stejlt, at det var forbudt at cykle ned. Smalle gader er det. At chaufføren ikke fik revet et vindspejl af bussen eller en tagrende af et hus var vel nok nærmest noget af et mirakel.

Vi var så inde at se huset, hvor familien Høst havde holdt til

fra 1929 til han døde i 1966. Hans enke boede der indtil 1973. Vi fik en masse at vide om Oluf Høst. Om han liv og færd og så en masse af hans efterladenskaber, bl.a. et maleri, der forestillede en svineslagtning på gården »Bognemark«. Det var en nærliggende ejendom, hvorfra han havde hentet flere motiver. Maleriet med svineslagtningen har været hængt op på statsministerens kontor på Christiansborg. Det var i Poul Nyrup Rasmussens tid.

Så var det blevet tid for indkvartering for natten. Vi boede på »Strandhotellet« i Sandvig. Planen var så, at vi skulle på aftentur til »Hammershus« efter at have spist til aften. Vi kom også der op, men vi kunne ikke få mad før kl.19, så det ene med det andet – klokken blev hen ad 21, inden vi kom af sted, og så var det imidlertid gået hen og blevet næsten nat. Men vi har været der. Vel nok det eneste lille minus ved hele turen, for selv om det var stemningsfuld, får man ikke lige så meget ud af det, når man ikke kan læse, hvad der står på de opsatte skilte og vejledninger. Men hvad, - så er der anledning til en tur mere derover.

*Vi boede på »Strandhotellet« i Sandvig. Hotellet ses til højre.
Til venstre ses hotellet »Nordland«*

Ejeren af hotellet fortalte og var meget stolt af, at han i restaurationen havde en gammel kaffemølle, som var hentet i Stubbekøbing. Der var vist noget med, at han selv brændte sine bønner og derfor stadig brugte den. Det var vist nok Ravensborg, han havde handlet med. Men hvor den ellers havde stået, blev jeg ikke helt klar over.

Nabohotellet hed »Nordland«. Hvis nogen husker serien i fjernsynet, som hed »Rejseholdet«, så var det der, de var indkvarteret, da de var på Bornholm.

Næste dags første programpunkt var »Kongemindet« inde i Almindingen. Men da vi havde lidt rigeligt tid, blev vi først kørt en tur rundt i landskabet, også af så smalle veje, at det var et held, at der ikke kom modgående trafik.

Som et ekstra indslag blev vi kørt til et glasstøberi, »Baltic Sea Glass«. Det var indrettet i et gammelt hønseri, men hvor på øen det ligger, det kan jeg ikke huske. Det var flotte ting, de fabrikerede, men også meget dyre ting. I det hele taget var det meste af Bornholm indrettet på indtægter fra turisme. De regnede turistsæsonens start til at være omkring 15. Maj, så vi var bare et lille skridt foran.

Nu kom vi så ind til »Rytterknægten«, Bornholms højeste punkt. Her er bygget et udsigtstårn, hvorfra man i klart vejr kan se ud over det meste af Bornholm. På vejen til Almindingen fik vi bl.a. forevist det område, hvor Hans Kongelige Højhed Prins Henrik kommet på sin årlige bukkejagt. Inde i Almindingen fik vi fortalt historier om rester af gamle borge. Vi så rester af en syvarmet gran, som stormen nu havde gjort kål på.

Nu var det så blevet tid til lidt frokost. Den skulle bl.a. have bestået af røget sild, og vi kom også godt nok til silderøgeriet i Hasle, men på grund af fiskestop havde de ingen sild. De havde nu så meget andet, så vi fik da frokost alligevel.

Fra Hasle gik turen tilbage til Rønne, kun afbrudt af et kort besøg ved et stort stenbrud. Et kæmpehul, hvor man i årevis

har sprængt klipperne væk og fjernet i millionvis af tons sten. Meget af det bliver sprængt til bitte små stykker, som bl.a. bliver brugt ved asfaltering af veje.

Stenbruddet ved Rønne

Inde i Rønne var vi på besøg på et keramisk værksted, hvor der samtidig var noget museum for ting, der igennem tiden var produceret der på stedet. Men igen, det var meget pæne ting, de fremstillede, men alt for dyre. Resten af tiden, der var tilbage, inden vi skulle sejle, kunne vi bruge på at trave lidt rundt i Rønne.

Sejltiden imellem Rønne og Ystad er 2 timer og 20 minutter. Og vel ankommen til Ystad tog det ikke lang tid, før vi var tilbage, hvor vi kom fra.

Tak for behageligt samvær!

Knud Ambus

Fotograferne i Stubbekøbing

Karin Suhr Rasmussen

En stor del af de arkivalier, vi har på Lokalhistorisk Arkiv, er billeder. Store billeder, små billeder, postkort, farvebilleder, amatør billeder, pressefotos, atelieroptagelser o.s.v.

Rigtig mange af billederne er naturligvis taget af de fotografer, der har haft deres virke her i byen, først og fremmest Anton Rasmussen, P.P. Adrian, Carl Edv. Lorentzen og Poul Jensen. Hver for sig har de givet et portræt af byen og dens mennesker, og samlet er det blevet en stor og flot beskrivelse, der strækker sig over mere end 100 år.

Vi kan se, at mange af vores postkort er udgivet af boghandlerne i byen, først Niels Bruun og senere Ewald Rasmussen. Desværre kan vi ikke se, hvem der har fotograferet motiverne, og det samme gælder for det store antal forlæg til postkort, som Ewald Rasmussen skænkede Lokalhistorisk Arkiv, men et godt gæt er vel, at det også er de lokale fotografer, der har stået for det arbejde.

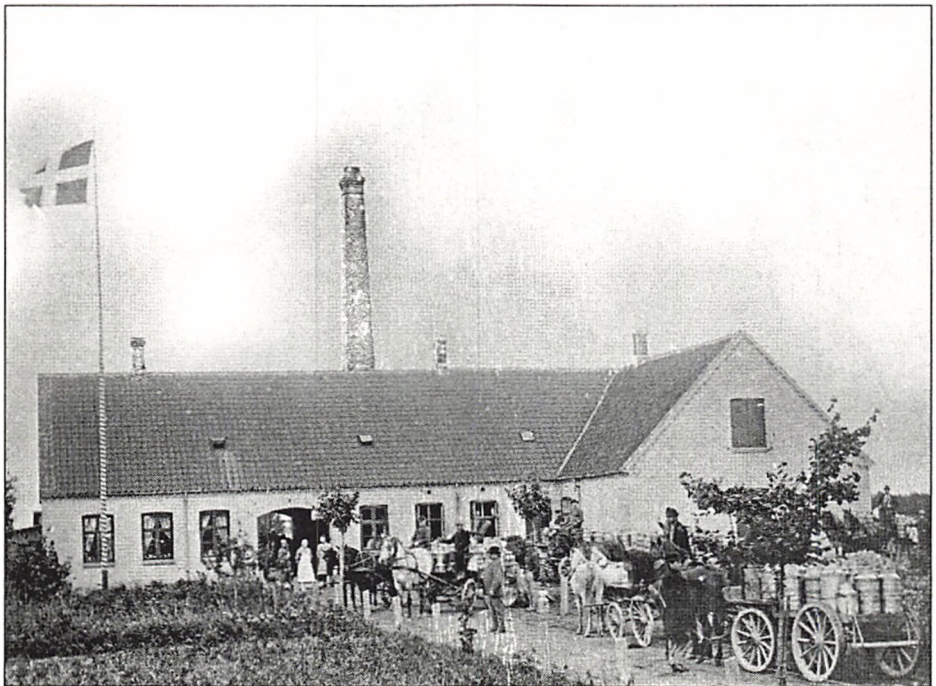
Et af de gode billeder, hvor vi ikke kender fotografen

Anton Rasmussen

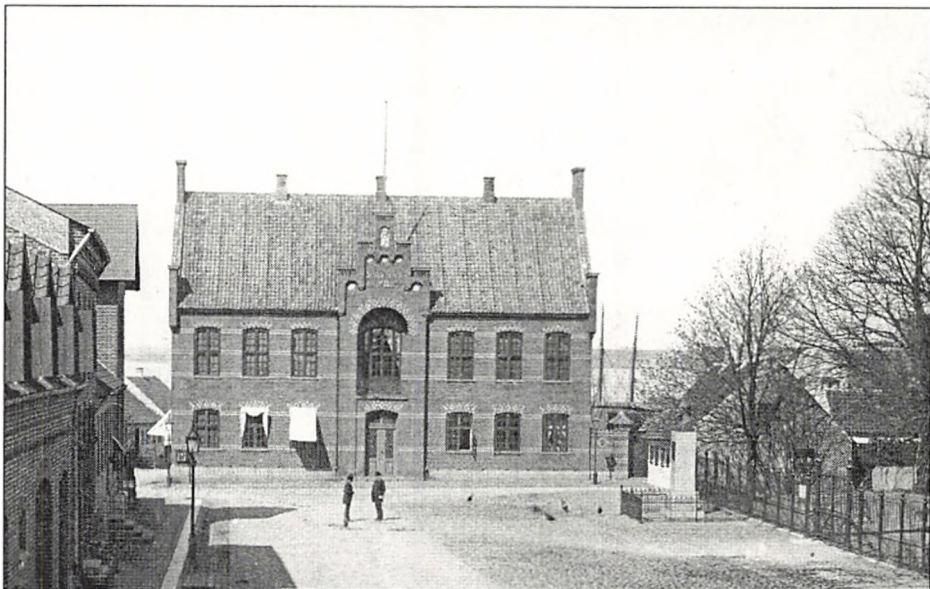
Anton J. Rasmussen var den første fotograf i byen. Han startede i Stubbekøbing i 1874 og byggede ejendommen på Vestergade 34, hvor han havde atelier og boede indtil 1925.

Foruden atelieroptagelser tog Anton J. Rasmussen mange smukke billeder fra Stubbekøbing og omegn.

De følgende fem billeder viser et lille udvalg af hans fotografier fra omkring år 1900.

Maglebrænde Mejeri med mælkevoogne og mejerister

Torvet i Stubbekøbing omkring 1900. Til højre Frederik VII's buste.

Stubbekøbing set fra øst. Til venstre Stampen, under kirken den gamle stampe. Noret går ind til Orevej, der er kantet med hvidmalede sten.

Et dramatisk billede fra havnen.

Fra Skansen i Østerskoven

P.P.Adrian

Peder Pedersen Adrian var født i Karleby og søn af bødker, musiker og husmand Peder Larsen Adriansen. Han åbnede atelier i 1903 i Vestergade 39 og i 1919 flyttede han til Torvet, hvor han overtog biografen, som han drev til 1933.

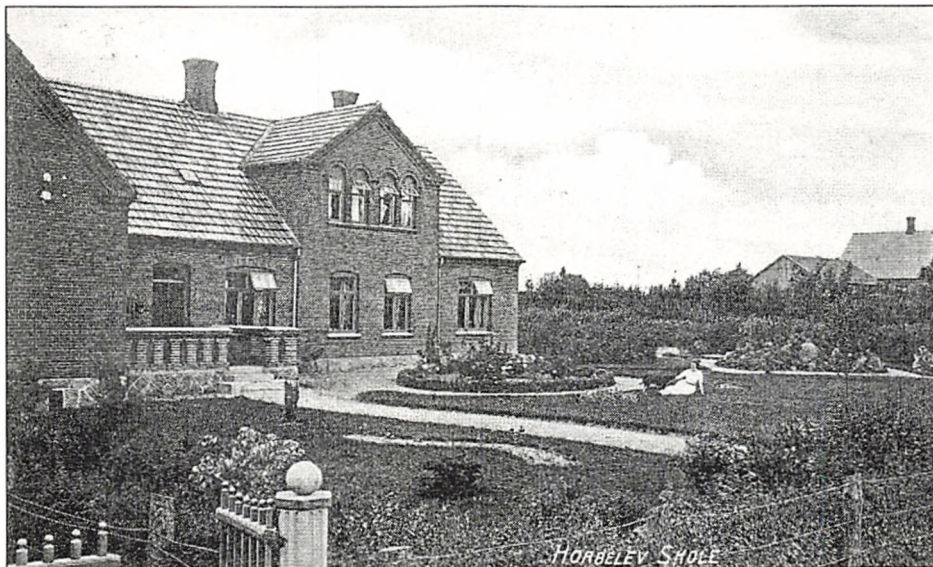
Vi har mange portrætter fotograferet af P.P. Adrian, især mange »visitbilleder« på 6 x 9 cm opklæbet på pap. Som det ses på det første billede her var han også reklamefotograf.

Sygevo gn

Turistvo gn

Automobiler udlejes
Automobilhandler Alfred C. Olsen
Freys Hotel — Telefon 47 — Stubbekøbing

Lærer Alkjærs have ved Horbelev skole

Hjortebjerg Børnehjem ved Karleby

Som eksempler på visitbilleder vises her et af kornhandler Lars Andersen, Stubbekøbing, og et af Karen Belling, Horbelev.

Dejlige børnebilleder, her Einer Rasmussen, Stubbekøbing og Inger og Jon Mortensen, Bregninge.

Carl Edv. Lorentsen

Fra 1921-1955 havde Carl Edvard Lorentzen forretning i Vestergade 11. Foruden at lave portrætter tog Lorentzen meget ud og fotograferede, også gerne fra luften, hvor han fløj med mejeriejer Haaning.

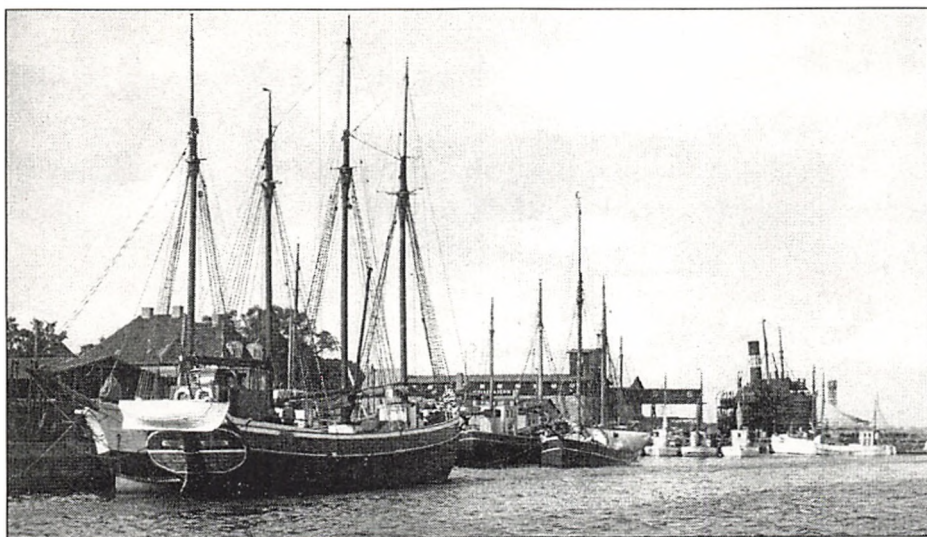
Det er også Carl Edv. Lorentzen der har lavet Stubbekøbingfilmen, som Flemming Arnholtm restaurerede og overspillede til video i 1997, og som der nu er solgt over 1000 eksemplarer af.

Dregehåndboldspillere fra Aastrup Gymnastikforening i 1954

To af fotograf Lorentzens luftfotos fra Stubbekøbing, øverst Stubbekøbing by, nederst Møllegården med anlægget i baggrunden.

Stubbekøbing havn 1948

Vestergade med kornmagasinet til højre

Poul Jensen

Poul Jensen kom til Stubbekøbing i 1955 og åbnede forretning i Vestergade 5.

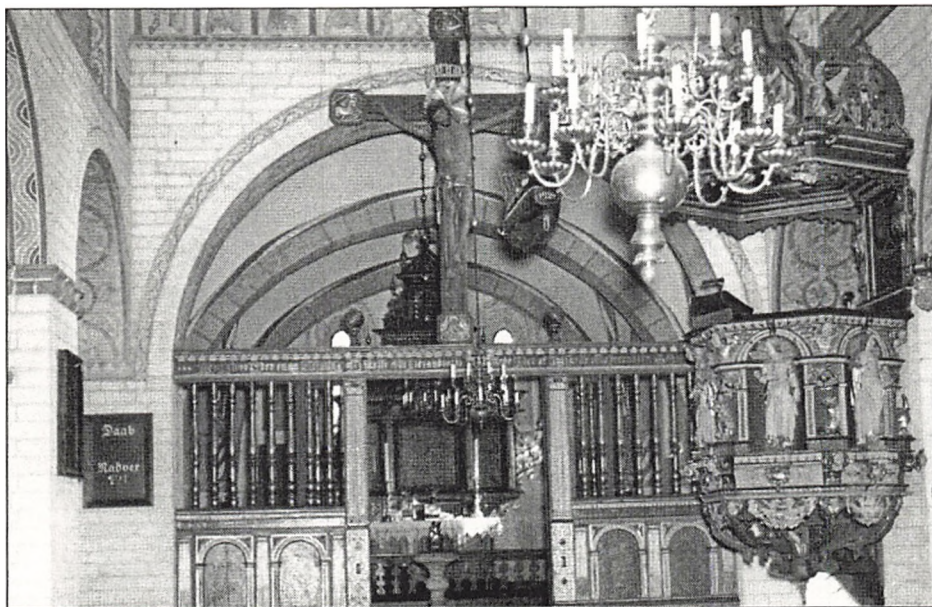
Da Poul Jensens forretning ophørte, overtog Lokalhistorisk Arkiv hans store samling af glasplader, hvoraf en del er blevet fremkaldt og indgår i vores billedsamling.

Parti fra Maglebrænde. Huset ligger ved siden af kirken.

Hjertesøen i anlægget

Stubbekøbing kirke

En af Møllebakkeskolens 3. Real-klasser i 1972

Posthusets personale på Torvet foran posthuset. Ca. 1950

Årsberetning fra Lokalhistorisk Forening, marts 2002 – februar 2003

Kristine Asser Hansen

Når høsten er i hus og træernes blade så småt begynder at få efterårsfarver, så er det tid at skrive beretning til årsskriftet – prøve at se hvordan året er forløbet.

Foreningsmæssigt har vi grund til at være glade og tilfredse. Vi har en trofast medlemsskare, der møder op, når vi kalder til møder eller udflugter, og en økonomi, der kan hænge sammen. Enkelte medlemmer er gået fra i årets løb, enten ved død eller ved at flytte fra kommunen.

Vi har dog også medlemmer som for mange år siden er flyttet fra kommunen, men som stadig betaler kontingent og køber årsskriftet. Det er vi glade for og taknemlige for.

Vi har stadig plads til nye medlemmer. Prisen er som sædvanlig 50 kr. pr. medlem. Hjælp os at skaffe nye medlemmer.

Fra Det Classenske Fideicommiss har vi modtaget 2.000 kr. Det er en dejlig hjælp at modtage hvert år.

Vi har købt en mikrofon til bibliotekets sal. Vi håber det må være en god hjælp for de hørehæmmede.

Vi har udsendt et årsskrift som medlemmer og andre lokalhistorisk interesserede har skrevet artikler til og Karin redigerer. Tak for hjælp til dette arbejde. Det er så vigtigt, at vi hjælpes ad med at huske og bevare træk af kommunens historie. I årsskriftet får vi det på en meget overskuelig måde.

Vi har i årets løb måttet sige farvel til både Jørgen Clausen og Bente Nielsen. For dem begge gælder det, at vi vil komme til at savne dem meget. Men de har begge fået ønskejob på Sjælland og det glæder vi os over.

Vores gode arkiv er der stor grund til at glæde os over. Det er rart at vide, der er et sikkert sted at aflevere gamle papirer.

Jeg vil kort gennemgå årets arrangementer:

22. april 2002. Bibliotekar Carsten Flinck: Højtalerens opfinder Peter L. Jensen, som er født og opvokset på Batteriet i Corselitze Østerskov, hvor faderen var lods, og som udvandrede til USA, hvor han sammen med Peter Pridham opfandt højtaleren. Peter L. Jensen blev en verdensberømt dansker, men er næsten ukendt i Danmark.

14. maj 2002. Fhv. chef på Kongeskibet Dannebrog kommandørkaptajn Viggo Hansen: Et jubilæumstogt med Kongeskibet Dannebrog. Viggo Hansen fortalte om livet ombord på kongeskibet under et sommertogt i 1997, som også gik til Færøerne og Grønland, samt om planlægning og gennemførelse af større arrangementer ved hoffet.

30. maj: Udflugt til Jelling og den gamle by i Århus.

8. august 2002: Udflugt til Andelsbyen Nyvang og Birkegårdens haver

12. september 2002. Zoologisk konservator Bjarne Svensson: Stubbekøbing i min barndom.

10. oktober 2002. Arkivkonsulent Heidi Pfeffer: Helligkilder i Storstrøms amt. Blev man virkelig sund af kildevand. Rundt om i amtet ligger der 48 helligkilder.

14. november 2002. Fhv. museumsformidler Ove H. Nielsen: Polakkerne. Hvorfor kom de, hvad betød det, og hvad førte det til.

15. januar 2003. Karen Løkkegård Poulsen: Slægt skal følge slægters spor. Kulturspor i landskabet.

Tak til Karin for dygtigt arbejde med arkiv og årsskrift.

Husk dagen i dag er historie i morgen.

Fra Arkivet

Lokalhistorisk Arkiv har i år fejret 25 års jubilæum.

I 1970erne var der i Stubbekøbing kommune – i lighed med så mange andre steder - folk, som mente, at det nu var på tide at indsamle, opbevare og tilgængeliggøre materiale, så man kunne få samling på kommunens – og de gamle sognes – historie, som det kan læses i dette årsskrift i Jørgen Clausens artikel.

Hele grundlaget for et lokalhistorisk arkiv er, at mennesker, foreninger, erhvervsvirksomheder afleverer deres gamle billeder, papirer, protokoller, kort m.m. til arkivet, og vi har igen i år fået mange gode arkivalier indleveret.

Vi havde i forbindelse med fotoudstillingen i oktober måned også lavet en lille udstilling om en enkelt aflevering, som vi har fået i år. Det var en meget stor indlevering med mange breve og billeder samt en masse fine små ting. En af de ting, der gjorde netop denne indlevering så spændende, var også, at der var navne på alle billeder!

Men vi har fået mange andre gode ting i år. Et arkivalies værdi afhænger ikke af, hvor meget eller hvor flot det er. Et matrikelkort eller et postkort kan være et værdifuldt arkivalie for ikke at nævne foreningsprotokoller, som det er meget vigtigt at få bevaret.

Fem af de ildsjæle, der var med til at starte Lokalhistorisk Arkiv for 25 år siden, er stadig med i arkivets arbejdsgruppe. Desuden nyder vi godt af det gode samarbejde med biblioteket.

Tak til bibliotekets personale, til arbejdsgruppens medlemmer og til vores nye frivillige medarbejder Henni Nielsen og til alle, der i årets løb har hjulpet med oplysninger, har indleveret materiale, eller på anden måde har bidraget til arkivets arbejde.

Karin Suhr Rasmussen

Bliv medlem af

LOKALHISTORISK FORENING

for Stubbekøbing Kommune

nærmere oplysninger fås hos:

Kristine Asser Hansen	54 44 40 12
Vibeke Ravn-Mortensen	54 44 50 81
Bent Blomquist	54 43 80 24
Bent Jørgensen	54 44 29 49
Asger Klüver-Jensen	54 44 43 15

Eller på:

Lokalhistorisk Arkiv, Biblioteket, tlf. 54 44 15 29
Åbent mandage 17-19, onsdage 10-13.

Nye åbningstider fra 1. januar 2004:

Mandag 16-18, onsdag 10-13,

1. lørdag i måneden 10-13